
”TÄSTÄ TULEE MUKAVA JUTTU!”

Devising-teatteri kehitysvammaisten henkilöiden
unelmien ja sisäisen tiedon näkyväksi tekijänä

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Lahdensivu, Hämeenlinna Kevät 2015

Venla Huistinoja

Lahdensivu, HÄMEENLINNA
Ohjaustoiminnan koulutusohjelma
Terapeuttinen ohjaustoiminta

Tekijä	Venla Huistinoja	Vuosi 2015
Työn nimi	"Tästä tulee mukava juttu!" – Devising-teatteri kehitysvammaisten henkilöiden unelmien ja sisäisen tiedon näkyväksi tekijänä.	

TIIVISTELMÄ

Virvelin päivätoiminnassa Hämeenlinnassa toteutetussa opinnäytetyössä tutkittiin, miten devising-teatteriprosessi voi tehdä kehitysvammaisten henkilöiden unelmia ja sisäistä tietoa näkyväksi. Tutkimuksen lähtökohtana oli Virvelin päivätoimintaa ohjaava yksilökeskeinen elämänsuunnittelu, ja sen tavoitteena oli kokeilla uutta tapaa kerätä tietoa asiakkaista heiltä itseltään. Samalla haluttiin saada asiakkaiden autenttinen ääni kuuluville ja lisätä heidän osallisuuttaan oman elämänsä valintojen tekijöinä. Tarkoituksena oli auttaa asiakkaita yhteisöteatterin keinoin pääsemään lähemmäksi unelmiin sekä ammentamaan prosessista uusia merkityksiä arkeensa.

Tutkimuksen toiminnallinen osuus ja aineiston kerääminen toteutettiin helmikuussa 2015 järjestettynä Unelmien teatterikurssina, jolle osallistui viisi asiakasta Virvelin päivätoiminnasta. Kurssilla tehtiin monipuolisesti teatteri-ilmaisullisia harjoitteita sekä unelmatyöskentelyä. Toiminnan taustateorioina olivat draamakasvatus ja yhteisöteatteri. Devising-teatteri oli menetelmä, jolla yhdessä ryhmälähtöisesti tuotettiin käsikirjoitus kurssin päättävää osallistujien unelmista koostuvaa teatteriesitystä varten. Tutkimus oli laadullinen, ja sen aineistonkeruumenetelminä käytettiin etnografista kenttäpäiväkirjaa, havainnointia ja teemahaastattelua.

Tutkimus osoitti, ettei devising-teatteriprosessi ollut ainoastaan iloa, yhteisöllisyyttä, innostuneisuutta ja onnistumisen kokemuksia tuottava tapa tuoda esille osallistujien sisäistä tietoa ja unelmia. Se oli metodi, jonka avulla osallistujat pääsivät kosketuksiin itselleen tärkeiksi kokemiinsa asioihin ja joka herätti osallistujissa tunne-elämyksiä ja liikutusta. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että yhteisöteatterin menetelmien avulla Virvelin päivätoiminnan asiakkaista kerättävä tieto voi olla syvällisempää kuin perinteisillä yksilöllisen elämänsuunnittelun metodeilla saatava tieto ja siksi yhteisöteatterin käytölle Virvelin päivätoiminnan arjessa olisi tarve ja tilaus. Tutkimuksen toiminnallisessa osuudessa käytettyjä yhteisöteatterin metodeja voisi soveltaa minkä tahansa teeman näkyväksi tekemiseen ja niiden käytön mahdollisuudet eri asiakasryhmien kanssa ovat monipuoliset.

Avainsanat yhteisöteatteri, kehitysvammaisuus, unelmat, osallisuus, tunteet

Sivut 44 s. + liitteet 2 s.

Lahdensivu, HÄMEENLINNA
Degree Program in Crafts and Recreation
Therapeutic Crafts and Recreation

Author	Venla Huistinoja	Year 2015
Subject of Bachelor's thesis	”This is going to be fun!” - Making the dreams and inner knowledge of learning disabled persons visible through devising theatre.	

ABSTRACT

The aim of this thesis, commissioned by Virveli day activity center for learning disabled people in Hämeenlinna, was to explore how to use drama with people with learning disabilities in order to make their dreams and inner knowledge visible. The background of the thesis consists of the ideology of person-centered planning. The aim was to experiment with new ways of gathering information of the clients attending Virveli day activity center. The purpose was also to let the clients own authentic voice to be heard and to strengthen their participation as decision makers in their own lives. With communal theatre methods it was supposed to be possible to bring the clients closer to their personal dreams and inner knowledge and to gather new meaning to their daily lives through the process.

The study was carried out as a theatre course of dreams with five clients of Virveli day activity center in February 2015. The course consisted of drama practices and dream work. Drama pedagogy and community theatre served as a theoretical background for the activities. Devising theatre method was used in order to work together as a group and create a script for a performance at the end of the course. The thesis was qualitative and the data collection methods were ethnographic field diary, observation and thematic interview.

The thesis proved that gathering information about the dreams of the clients of Virveli day activity center by means of devising theatre method did not only produce a lot of joy, laughter, enthusiasm, communality and experiences of success in the clients. In addition performing their own dreams on stage moved the participants to the brink of tears. This led to the conclusion that drama activities bring additional emotional value to the information gathered of the clients and thus provides deeper knowledge about their inner realm and of the things that are important for them in life. It was concluded that communal theatre methods are needed as part of daily activities in Virveli day activity center. The drama methods used in the thesis could be applied with different groups and for many different purposes

Keywords communal theatre, disabled persons, dreams, participation, feelings

Pages 44 p. + appendices 2 p.

SISÄLLYS

1	UNELMAT HYVÄN ELÄMÄN RAKENTAJINA	1
2	VIRVELIN PÄIVÄTOIMINTA, KEHITYSVAMMAISUUS JA YKS- TYÖSKENTELY	4
2.1	Toimeksiantaja Virvelin päivätoiminta.....	4
2.1.1	Tilat.....	4
2.1.2	Palvelut ja toiminta-ajatus	4
2.1.3	Sininen siipi	5
2.2	Kehitysvammaisuus	6
2.3	Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu.....	7
3	TEATTERITOIMINNAN TEOREETTISET PERUSTELUT	9
3.1	Sosiokulttuurisuus sekä taidetoiminnan hyvinvointivaikutukset.....	9
3.2	Taide kuntoutuksen ja vuorovaikutuksen tukena.....	12
3.3	Draamakasvatus, yhteisöteatteri ja devising-teatteri.....	13
3.4	Muistojen teatterista unelmien teatteriksi	16
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA AINEISTONKERUUMENETELMÄT	18
4.1	Laadullisen tutkimuksen prosessiluonne.....	19
4.2	Etnografinen kenttäpäiväkirja ja havainnointi	20
4.3	Teemahaastattelu.....	21
5	UNELMIEN TEATTERIKURSSI.....	22
5.1	Suunnittelun lähtökohdat ja asiakastarpeiden arviointi.....	22
5.2	Tutustumista ja ryhmäytymistä	23
5.3	Improvisaatio tarinan maailmassa.....	24
5.4	Tarinoimista	24
5.5	Unelmista kohtauksiksi	25
5.6	Harjoitellen kohti esitystä.....	26
5.7	Palautteen kerääminen ja oma reflektio kurssista	26
6	AINEISTON KERTOMAA – TOIMINTAA, TUNNELMIA, UNELMIA	27
6.1	Aineiston analysointi.....	27
6.2	Havainnointi – toiminta-, unelma- ja sisäisen tiedon taso	28
6.3	Kenttäpäiväkirja: haasteita ja heittäytymistä.....	31
6.4	Rivikysely: innostumista, onnistumista ja yhteishenkeä.....	31
6.5	Teemahaastattelu: ”Kun lennettiin salin ympäri”	32
7	DRAAMA TOIMII – AITOJA TUNTEITA JA SYVEMPÄÄ TIETOA.....	33
7.1	Draama unelmien ja sisäisen tiedon näkyväksi tekijänä	33
7.2	Luotettavuuden arviointia	39
7.3	Unelmien teatterikurssin kehittäminen ja sovellettavuus.....	40
	LÄHTEET	42

Liite 1	Kurssikirje
Liite 2	Havainnointilomake

1 UNELMAT HYVÄN ELÄMÄN RAKENTAJINA

*Minä unelmoin, että
meri olisi tyyni.
Kirkkaanpunainen kuu
loistaisi sen syvyyteen.
Istuisin kivellä ja katsoisin
omaa peilikuvaani, joka
vastaisi tunteisiini ja auttaisi
minut pois yksinäisyydestä,
veisi minut kotiin.*

Mirja Saarivuori

(Teoksessa Rajala, P. 1997. Unelmat ja pelot kasvavat lähekkäin. Kirjoituksia kehitysvammaisten unelmista ja peloista.)

Unelmat, toiveet ja haaveet ovat kiinteä osa ihmisenä olemista. Ne voivat olla pieniä tai suuria, arkisia tai maailmaa syleileviä, syvällisiä tai materiaan liittyviä, mutta aina ne kertovat jotain kantajastaan ja siitä, mitkä asiat hänelle ovat tärkeitä elämässä. Tuomisen (2014, 78) mukaan hyvä elämä rakentuu ulospäin kiertyvästä spiraalista, jossa unelmointi, tekeminen ja muistelu seuraavat toisiaan yhä uudelleen. Onnellisuus saapuu ihmisen luokse, kun hän uskaltaa unelmoida muitakin kuin helposti saavutettavia asioita, kun hän tekee asioita, jotka innostavat ja joista hän nauttii, ja kun hän katsoo elämäänsä kiitollisuudella taaksepäin.

Ohjaustoiminnan artenomilla on mahdollisuus ja vastuu auttaa ihmisiä tässä spiraalissa ja hyvän elämän luomisessa. Erityisryhmien kanssa vastuu korostuu, sillä kaikki ihmiset eivät kykene ilman apua unelmoimaan, toteuttamaan unelmiaan ja tekemään asioita, joista nauttivat. Ohjaustoiminnan artenomin tehtävä on luoda tila, ilmapiiri ja olosuhteet, joissa ihmistä virkistävän ja elämään uutta merkityksellisyyttä luovan toiminnan äärelle päästään.

Opinnäytetyöni sijoittuu kehitysvamma-alan kenttään ja käsittelee unelmien näkyväksi tekemistä draamatyöskentelyn keinoin. Olen nuorempana työskennellyt kehitysvammaisten kanssa vapaaehtoisperiaatteella, ja halusin ohjaustoiminnan opintojeni aikana palata tämän itselleni tärkeän asiakasryhmän pariin. Samalla halusin yhdistää opinnäytetyöhöni toisen itselleni merkittävän asian eli teatteri-ilmaisun ja kokeilla siipiäni sen ohjaamisessa. Unelmat valikoituivat ohjaamani teatterikurssin teemaksi opinnäytetyöni toimeksiantajan, Virvelin päivätoiminnan, ja siellä toteutettavan yksilöllisen elämänsuunnittelun periaatteiden kautta.

Fyysinen esteettömyys on vammaistyössä tärkeää, mutta Hohenthal-Antinin (2009, 17–18, 26) mielestä hyvä ja merkityksellinen elämä koostuu muista aineksista kuin hisseistä ja madalletuista kynnyksistä. Hohenthal-Antin käyttääkin käsitettä henkinen esteettömyys, jonka määrittelee seuraavalla tavalla:

Henkinen esteettömyys on tunne siitä, että minun on lupa ilmaista itseäni itselleni parhaaksi katsomallani tavalla, myötäillen omia kykyjäni ja taipumuksiani. Se on tunne siitä, että olen vapaa ja oikeutettu ottamaan itsessäni olevat luovat voimavarat käyttöön.

Henkiseen esteettömyyteen kuuluu siis luovuuden mahdollisuus, ja sitä voidaan kutsua myös yksilön henkiseksi toimintakyvyksi. Vahva henkinen toimintakyky voi syntyä ja vahvistua itsensä toteuttamisen avulla ja syntyessään luoda merkittävän pohjan elämän tarkoituksellisuuden sekä mielekkyyden kokemiselle. Taiteen tekeminen ruokkii luovuutta ja tuottaa arvostusta, elämyksiä ja onnistumisen iloa. Hohenthal-Antinin (2009, 26) mukaan hyvinvointi- ja kulttuurialan ammattilaisella on mahdollisuus toiminnallaan ja asiakkaita osallistamalla luoda henkisen esteettömyyden tilaa, jolloin toimintaan osallistuvien tunne ja kokemus elämän merkityksellisyydestä kasvavat.

Kehitysvammaisten henkilöiden kanssa henkisen esteettömyyden tilan luominen on erityisen tärkeää, koska heidän kykynsä tunnistaa omat tunteensa, pyrkimyksensä ja tavoitteensa sekä niiden ilmaiseminen saattavat olla hyvinkin rajalliset. Kasken, Mannisen ja Pihkon (2012, 340) mukaan vammansa vuoksi kehitysvammainen ei voi täysin itse määrittää omaa parastaan, onnellisuuttaan ja tyytyväisyyttään. Hänelle hyvää elämää joudutaan arvioimaan myös ulkopuolisen näkökulmasta. (Kaski ym. 2012, 340.)

Luomalla henkisen esteettömyyden tila, jolloin toimija kokee haluavansa, osaavansa ja kykenevänsä toimintaan sekä tunteidensa ja tavoitteidensa ilmaisuun, tätä arviointityötä voidaan helpottaa ja laajentaa. Kehitysvammaisen henkilön luovuutta ja henkistä toimintakykyä vahvistamalla hänelle annetaan parempi mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Taiteen ja luovuuden avulla ajatuksille ja tunteille voi löytyä uusia väyliä ja tuloksena voi olla syvällisempi tieto siitä, mitkä asiat henkilön elämässä ovat hänelle tärkeitä ja merkittäviä. Saadun tiedon pohjalta kehitysvammaista henkilöä voidaan auttaa lisäämään näitä asioita omaan arkeensa.

Opinnäytetyöni toimeksiantajan, Virvelin päivätoiminnan, toiminta-ajatukseen kuuluu kehitysvammaisen henkilön tukeminen omaan elämäänsä vaikuttajana. Keskivaikeasti ja vaikeasti kehitysvammaisten ja vammaisten kuntouttavan toiminnan tausta-ajatteluna Virvelissä on yksilökeskeisen elämäsuunnittelun periaatteet, joiden myötä asiakkaiden autenttinen ääni pyritään saamaan kuuluville ja heitä osallistetaan yhteisen arjen suunnitteluun ja toteuttamiseen. (Perehdytyskansio 2015.) Yksilökeskeisestä elämäsuunnittelusta eli YKS-työskentelystä kerron enemmän luvussa 2.3. Tämä ajattelu toimi myös opinnäytetyöni lähtökohtana. Työssäni halusin kokeilla uusia tapoja kerätä tietoa Virvelin päivätoiminnan asiakkaiden unelmista ja

sisäisestä tiedosta sekä selvittää, miten draamatyöskentely voi syventää ja täydentää yksilöllisen elämäsuunnittelun avulla asiakkaista saatavaa tietoa. Toisiko teatteritaiteen parissa työskentely jotakin uutta sisältöä perinteisillä yksilökeskeisen elämänsuunnittelun (ks. luku 2.3) menetelmillä kerättyyn tietoon asiakkaista? Lisäksi tavoitteena oli tutkia, millaisia unelmia Virvelin päivätoiminnan asiakkailla on.

Scharmer (2001, Pässilän 2014, 289–291 mukaan) jakaa tiedon kolmeen muotoon: koodattu tieto on käsitteellistä, teoreettista ja faktuaalista; hiljainen tieto on käytännöllistä ja kokemuksellista; sumea tieto on intuitiivista, piilevää ja tiedostamatonta. Opinnäytetyössä käyttämälläni termillä sisäinen tieto tarkoitan lähinnä hiljaista tietoa, joka perustuu ihmisen elämäkokemukseen ja itsetuntemukseen. Se on tietoa, jota ihmisellä on itsestään, elämästään, kiinnostuksen kohteistaan, vahvuuksistaan ja heikkouksistaan. Ohjaamani unelmien teatterikurssin tarkoituksena oli tutkimuksellisen tiedon keräämisen lisäksi auttaa asiakkaita teatteri-ilmaisun keinoin pääsemään lähemmäksi unelmiaan ja omaa sisäistä tietoaan sekä ammentamaan matkasta uusia merkityksiä arkeensa.

Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun ja henkisen esteettömyyden lisäksi opinnäytetyössäni keskeisiä käsitteitä ovat sosiokulttuurisuus sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset. Näistä käsitteistä sekä siitä, miten taide-toiminta voi tukea kehitysvammaisten henkilöiden kuntoutumista ja vuorovaikutusta kerron tarkemmin luvussa 3.

Opinnäytetyöni toiminnallinen osuus koostui suunnittelemastani ja toteuttamastani Unelmien teatterikurssista. Kurssi järjestettiin helmikuussa 2015 ja siihen osallistui viisi asiakasta Virvelin päivätoiminnan sinisestä siivestä. Lisäksi mukana oli yksi avustava ohjaaja. Unelmien teatterikurssin taustateorianana toimivat draamakasvatus ja yhteisöteatteri. Ryhmälähtöinen työskentely eli devising-teatteri oli yhteisöteatterin menetelmä, jolla osallistujien unelmia pyrittiin tekemään näkyväksi. Lisäksi työskentelytavassa oli elementtejä muistojen teatterista. Valitsemistani menetelmistä, yhteisöteatterin erityispiirteistä sekä unelmatyöskentelystä kerron yksityiskohtaisemmin luvussa 3. Unelmien teatterikurssin toimintaa ja toteutumista kuvaan luvussa 5.

Opinnäytetyöni tutkimuksellinen osuus oli luonteeltaan laadullinen. Unelmien teatterikurssin aikana osallistujista ja toiminnasta kerättiin tietoa havainnoinnin, etnografisen kenttäpäiväkirjan ja teemahaastattelun avulla. Luvussa 4 avaan tarkemmin tutkimustani johtaneita kysymyksiä, kuvaan laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä sekä kerron käyttämästäni aineistonkeruumenetelmästä. Aineiston analysoinnin avulla saamiani tuloksia esittelen luvussa 6. Raporttini viimeisessä eli 7. luvussa jaan oman tulkintani tutkimukseni keskeisimmistä löydöistä sekä pohdin tutkimukseni luotettavuutta ja unelmien teatterikurssin soveltuvuutta muille asiakasryhmille.

2 VIRVELIN PÄIVÄTOIMINTA, KEHITYSVAMMAISUUS JA YKSITYÖSKENTELEY

Tässä luvussa kuvaan niitä lähtökohtia, joiden pohjalta ryhdyin opinnäyte-työtänä suunnittelemaan ja toteuttamaan. Kerron opinnäytetyöni toimeksi-antajasta Virvelin päivätoiminnasta, kuvaan kehitysvammaisia asiakasryh-mänä sekä perehdyn yksilökeskeisen elämänsuunnittelun teoriaan.

2.1 Toimeksiantaja Virvelin päivätoiminta

Virvelin päivätoiminta on Hämeenlinnan kaupungin järjestämää kodin ulkopuolella tapahtuvaa vammaisten ja kehitysvammaisten kuntouttavaa toi-mintaa, jonka tavoitteena on tukea asiakkaiden itsenäistä elämässä selviy-tymistä ja sosiaalista vuorovaikutusta. Toiminnassa otetaan huomioon asi-akkaan yksilölliset tarpeet. Virvelin päivätoiminnassa on 50 asiakaspaikkaa ja toimintaa toteutetaan kolmessa eri ryhmässä eli siivessä. Päivätoimin-nassa asiakkaille pyritään tarjoamaan elämyksiä, kokemuksia ja osallisuus-den mahdollisuuksia. (Hämeenlinnan kaupunki, Virvelinranta 2014.)

2.1.1 Tilat

Virvelin päivätoiminnalla on kiinteistössä käytössään kolmen asiakassiiven lisäksi ruokasali, saunaosasto, musiikkitala, aistitilat, kädentaitotilat, ope-tuskeittiö ja liikuntasali. Virvelinrannan kiinteistön omistaa Eteva eli kun-tayhtymä (60 %) ja Hämeenlinnan kaupunki (40 %). Etevalla on Virvelin-rannan päärakennuksen yhteydessä psykiatrian yksioita ja asiantuntijatoi-mistoja. Virvelin päivätoiminnan tilat ovat osakeyhtiön omistuksessa ja siksi niitä voi vuokrata kuka tahansa. Virvelinrannan päärakennuksen ala-kerrassa sijaitsevat tällä hetkellä vammaispalvelut.(Perehdytyskansio 2015.)

2.1.2 Palvelut ja toiminta-ajatus

Virvelin päivätoiminta tarjoaa palvelujaan hämeenlinnalaisille vaikeasti ja keskivaikeasti kehitysvammaisille ja vammaisille henkilöille. Asiakkaaksi pääsee oppivelvollisuuden suoritettuaan eli käytännössä noin 16 vuoden iässä. Virvelinrannan tiloissa palvelut ja asiakkaat on jaettu kolmeen, pu-naiseen, siniseen ja vihreään siiveen. Pääosa punaisen siiven asiakkaista on vaikeasti vammaisia. He tarvitsevat apua liikkumisessa, käytännön toiminna ja kommunikoinnissa. Sinisessä siivessä asiakkaat ovat omatoimisempia, mutta myös he tarvitsevat apua etenkin kommunikoinnissa. Vihreän siiven asiakkaat ovat pääosin vähiten vammaisia sekä motorisesti ja kielellisesti kykenevämpiä. (Hämeenlinnan kaupunki, Virvelinranta 2014.)

Virvelin päivätoiminnan punaisessa siivessä toimii myös Kiipulan ammattiotopiston vaikeavammaisille suunnattu opetusyksikkö. Siellä annetaan elämään valmentavaa koulutusta ja harjoitellaan päivittäisiä taitoja. Virvelinrannassa kokoontuu kerran viikossa päivä- tai työtoiminnasta eläkkeelle jääneiden senioriklubi. Senioriklubin toiminnan tarkoitus on olla virikkeellistä. Näiden lisäksi Virvelin päivätoiminta on tuottanut jo vuoden verran tilapäishoitoa parina viikonloppuna kuukaudessa. Tilapäishoito vastaa omaishoitajien eli asiakkaiden huoltajien laissa säädettyihin vapaapäiviin. Tilapäishoidon määrän arvioidaan tulevaisuudessa lisääntyvän. (Perehdytyskansio 2015.)

Virvelin päivätoiminnan toiminta-ajatuksena on vammaisen nuoren tai aikuisen kasvun, kehityksen ja itsenäistymisen tukeminen. Toiminta perustuu palvelusuunnitelmiin. Pyrkimyksenä on ylläpitää asiakkaan jo hankittuja taitoja yksilöllisillä, monipuolisilla ja suunnitelmallisilla toiminnoilla. Tärkeä osa toiminta-ajatus on asiakaslähtöisyys, jonka myötä asiakkaat pyritään osallistamaan toiminnan ja oman elämänsä suunnitteluun. Käytännössä tätä tehdään yksilöllisen elämänsuunnittelun eli YKS:n kautta. (Perehdytyskansio 2015.)

2.1.3 Sininen siipi

Opinnäytetyöni toiminnalliseen osuuteen, Unelmien teatterikurssiin, osallistui asiakkaita Virvelin päivätoiminnan sinisestä siivestä. Sinisessä siivessä on 20 asiakaspaikkaa ja päivittäinen asiakasmäärä vaihtelee 18 ja 22 asiakkaan välillä. Sinisessä siivessä käyvät asiakkaat ovat pääosin suhteellisen omatoimisia. Pyörätuolia käyttää muutama asiakas, ja he tarvitsevat enemmän avustusta päivittäisissä toiminnoissa, kuten ruokailussa ja wc:ssä käymisessä. Jotkut asiakkaista kommunikoiivat puheella, jotkut tukiviittomien ja AAC-menetelmien avulla. Myös eleet, ilmeet ja äänet ovat tärkeä osa kommunikointia. (Syventävän työharjoittelun raportti 2015.)

Sinisessä siivessä seurataan viikko-ohjelmaa, joka sisältää erilaisia toimintoja eri päiville. Ryhmiä on monenlaisia. On liikuntaa ulkona ja salissa, musiikkiryhmiä omassa siivessä ja bändiharjoituksia yläkerran musiikkitilassa. On saunomista ja poreammeissa lekottelua kaksi kertaa viikossa. Oma kotiryhmässä harjoitellaan käytännön taitoja ja mukava olo-ryhmässä asiakkaat saavat itse toivoa, mitä haluavat tehdä. Draama-ryhmässä tehdään teatteria ja kädentaitoryhmässä harrastetaan taideaineita. Joka viikko on parina päivänä oman ryhmän toimintaa, jolloin asiakkaat vakituisissa pienryhmissään puuhailevat yhdessä jotain omalle ryhmälle ajankohtaista, kuten leipovat, ulkoilevat tai askartelevat. Ryhmien lisäksi asiakkailla on tärkeitä päivittäisiä toimia, kuten järjestäjä-, siivous-, tarjotin- ja pyykkivuorot. Asiakkaat jakautuvat ryhmiin omien mieltymystensä, ohjaajien näkemysten ja asiakkaille palvelusuunnitelmissa asetettujen tavoitteiden ohjaamina. Viikko-ohjelma on joustava ja siihen voi tulla hetkellisiä muutoksia. (Syventävän työharjoittelun raportti 2015.)

Opinnäytetyönä ohjaamani teatterikurssi oli hyvä lisä jo valmiiksi rikkaaseen viikko-ohjelmaan. Se toteutettiin intensiivisenä puolentoista viikon

jaksona samojen asiakkaiden kanssa. Pidempää tietyn osallistujaryhmän yhteen aiheeseen pureutuvaa tekemistä on pyritty lisäämään Virvelin päivätoiminnassa. Tällaisten jaksojen myötä arjen ohjaustilanteisiin saadaan lisää tavoitteellisuutta ja pitkäjänteisyyttä, joiden myötä asiakkaille muodostuu tekemisestä pysyvämpiä muistijälkiä.

Tein opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden syventävän työharjoittelun aikana, joten teatterikurssille osallistuvat viisi asiakasta oli luontevaa valita itselleni jo tutuista sinisen siiven asiakkaista. Valinta tehtiin yhdessä opinnäytetyötäni ohjaavan ohjaajan kanssa. Osallistujiksi valikoitui henkilöitä, joilla ei ollut paljon aiempaa kokemusta teatterin tekemisestä, joille arvelimme uusien kokemusten tekevän hyvää ja jotka nauttivat esillä olemisesta. Kaikki osallistujat kykenivät verbaaliseen kommunikaatioon. Ryhmä koostui neljästä naisesta sekä yhdestä miehestä ja sen ikäjakama oli noin 20–55 vuotta.

2.2 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuus määritellään toimintakyvyn vajavuuksien ja rajoitteiden kautta. Kehitysvamma on ymmärrys- ja käsityskyvyn alueella oleva toimintakyvyn rajoite. Maailman terveysjärjestö WHO:n tautiluokitus, ICD-10, määrittelee älyllisen kehitysvammaisuuden tilaksi, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Erityisesti kehitysiässä normaalisti ilmaantuvat henkiseen suorituskyyyn vaikuttavat taidot, kuten kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot ovat puutteellisesti kehittyneitä. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 15–16.)

Kehitysvamma on arviolta noin 40 000 ihmisellä Suomessa, ja se ilmenee ennen aikuisikää. Vamma voi johtua syntymää edeltävistä seikoista, synnytyksen yhteydessä sattuneista komplikaatioista tai lapsuusiän sairauksista ja tapaturmista. Osa syistä jää kokonaan selvittämättä. Kehitysvamma ei ole sairaus. Se on vamma tai vaurio, joka haittaa jokapäiväistä selviytymistä arjessa. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2015.)

Kehitysvamman aste vaihtelee lievistä oppimisvaikeuksista vaikeaan älylliseen kehitysvammaan. Nämä eroavaisuudet luokitellaan älyllisen kehitysvammaisuuden vaikeusasteen mukaan. Monilla kehitysvammaisilla ihmisillä on lisäksi muita kehityshäiriöitä, kuten aisti-, puhe- ja liikuntavammoja, jotka saattavat vaikeuttaa liikkumista, puhetta tai vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Epilepsia, autismi, mielenterveyden häiriöt ja haastava käyttäytyminen kuuluvat usein kehitysvammaisen henkilön liitännäissairauksiin. Kehitysvammaisille henkilöille abstrakti ajattelu ja uusien asioiden oppiminen voi olla haasteellisempaa kuin muille. Toisaalta heidän suoriutumisenensa joillain elämän osa-alueilla voi vastata yleistä toimintakykyä. Tämän vuoksi älyllisen kehitysvammaisuuden vaikeusasteen määrittämisestä on hyötyä hoidon yksilöllisessä suunnittelussa. Näin saadaan selville, mikä osaamattomuus johtuu vammaisuudesta ja mikä kenties jostain muusta syystä. (Kaski ym. 2012, 17–19; Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2015.)

Ihmisen persoonallisuudesta synnyttävä älykkyys on vain osa kokonaisuutta. Suuri merkitys on myös kasvatuksella, elämänkokemuksilla, oppimisella ja elinympäristöllä, jotka vaikuttavat ihmisen kehitykseen ja siihen millaisiksi aikuisiksi kasvamme. Yhteiskunta on suunniteltu meille kaikille ja sen on otettava huomioon myös erityistarpeita tarvitsevat henkilöt. Kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat tukea, ohjausta ja palveluita, jotta voisivat elää tasa-arvoisina jäseninä yhteiskunnassa. Yksilöllinen ja tarvittava tuki auttaa kehitysvammaista ihmistä elämään hyvää, hänelle luontaista, itseenäistä elämää. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2015.)

Virvelin päivätoiminta on suunnattu keskiasteisesti ja vaikeasti kehitysvammaisille ja vammaisille aikuisille henkilöille, jotka eivät pärjää työtoiminnassa. Kasken ym. (2012, 19–20) mukaan keskivaikeasti kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat erityisopetusta kouluikässä, mutta kykenevät aikuisina saavuttamaan jonkinasteisen riippumattomuuden itsestä huolehtimisessa ja henkilökohtaisissa päivittäisissä toimissaan. Myös kommunikaatiokyvyt kehittyvät riittäviksi. He tarvitsevat kuitenkin valvottua asumista sekä yksilöllistä tukea ja ohjausta työ- tai päivätoiminnassa.

Vaikean äyllisen kehitysvamman omaava henkilö tarvitsee jatkuvaa, huomattavaa ohjausta ja tukea koulussa, asumisessa ja päivätoiminnassa. Hän on riippuvainen muista ihmisistä, mutta pitkäjäksoisella ja hyvin suunnitellulla kuntoutuksella voi kehittyä melko itsenäiseksi henkilökohtaisissa päivittäisissä toimissaan. (Kaski ym. 2012, 20.) Unelmien teatterikursseille osallistuneet viisi asiakasta olivat keskiasteisesti kehitysvammaisia aikuisia, jotka kykenivät verbaaliseen kommunikaatioon ja pääosin itsenäiseen toimintaan. Eniten apua he tarvitsivat ohjeiden ymmärtämisessä, vuorosanojen ja kohtausten muistamisessa sekä joiltain osin liikkumisessa.

2.3 Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu

Virvelin päivätoimintaa on jo vuosia ohjannut asiakkaiden toiveet huomioon ottava yksilökeskeinen ajattelu. Tätä lähestymistapaa syvensi osana valtakunnallista Pumpu-hanketta Hämeenlinnan kaupungin toimesta vuosina 2011–2014 toteutettu Virvelinranta YKS-osahanke. Sen perustana oli käyttäjälähtöisen palvelutarpeen arviointi ja yksilöllisen palvelusuunnitelman toteuttaminen. Tarkoituksena oli saattaa vammaisten henkilöiden autenttinen ääni kuuluville ja saada heidät osallisiksi oman yksilöllisen elämänsä suunnitteluun. Näitä tavoitteita lähestyttiin yksilökeskeisen ajattelun kautta. Yksilökeskeisessä ajattelussa vammaisen henkilö nähdään yksilönä, ainutlaatuisena ihmisenä, jolla on kykyjä, haluja ja tarpeita. YKS-työskentely ohjaa ja auttaa vammaista henkilöä ajattelemaan, mitä hän halua elämältään nyt ja tulevaisuudessa. Lähtökohtina YKS-työskentelyssä ovat itsemääräämisoikeus, valinnat, ihmisoikeudet, osallisuus ja kunnioitus. (Åby, Rajamäki & Laaksonen 2014, 7-8.)

Yksilökeskeisellä elämänsuunnittelulla pyritään tuottamaan myönteistä muutosta ihmisen elämään niin, että ihminen itse osallistuu ja voimaantuu muutosprosessissa. Ajatuksena on, ettei uutta toimintamallia anneta ihmiselle ulkoapäin, vaan muutos lähtee ihmisestä itsestään. Voimaantuminen

yksilökeskeisen elämänsuunnittelun taustafilosofiana voidaan nähdä itsensä johtamisena. Tällöin keskeisiä kysymyksiä ovat, miten voin vaikuttaa omaan elämäni, miten tunnen itseni, millaiset arvot johtavat toimintaani ja mikä on juuri minulle merkityksellistä elämässäni. Näiden kysymysten pohittamisen kautta prosessissa yhdistyvät tietoinen ajattelu, tahto, tunteet ja toiminta, jolloin pysyvä muutos mahdollistuu. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun ajatellaan olevan alati muuttuva prosessi, joka ei tapahdu tyhjiössä. Prosessin mahdollistajan, ympäristön tehtävänä on tietoisesti rikastuttaa ja vahvistaa muutosta luomalla ihmisen kasvua edistävät olosuhteet, rohkaisemalla, välittämällä ja kulkemalla rinnalla. (Hallikas, Helin, Karesvuori, Lauren, Mehtonen, Niskanen, Raappana, Ratas, & Vilppola 2006, 4.)

YKS-käsikirjan (Hallikas ym. 2006, 5) mukaan YKS-työskentelyssä

- Henkilöä autetaan ja ohjataan ajattelemaan, mitä hän haluaa elämältään nyt ja tulevaisuudessa.
- Henkilöä tuetaan niin, että hän pääsee osallistumaan kaikkiin hänen omaa elämäänsä koskeviin osa-alueisiin.
- Henkilöä kuunnellaan ja hänen toiveensa ja pyrkimyksensä otetaan huomioon.
- Henkilölle kehitetään mahdollisuuksia toteuttaa toiveitaan olemalla avoimia uusille ja erilaisille vaihtoehdoille.
- Vahvistetaan ja tuodaan näkyväksi henkilön lahjat ja kyvyt.
- Henkilö nähdään yksilönä, ei ”yhtenä heistä”.
- Arvostetaan henkilön ainutkertaisuutta.

YKS-työskentelyn aikana luodaan yhteinen sopimus siitä, miten toimitaan kunnioittaen ja puolustaen henkilön oikeuksia. Työskentely on jatkuvaa kuulemista, oppimista ja toimintaa. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun myötä paljastuvat henkilölle tärkeät ominaisuudet ja kiinnostuksen kohteet. YKS-työskentely myös erittelee tuen, jota henkilö tarvitsee voidakseen osallistua tasa-arvoisesti ympäröivän yhteiskunnan toimintaan. YKS:n avulla henkilöä autetaan saavuttamaan se, mitä hän haluaa elämältään ja elämässään.

Yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun osallistuu niin asiakas, hänen läheisensä kuin työntekijäkin. Tarkoituksena on auttaa työntekijöitä ja läheisiä ajattelemaan asioita enemmän tukea tarvitsevan ihmisen näkökulmasta. Pyrkimyksenä on aito kuuleminen ja kumppanuus kaikkien työskentelyyn osallistuvien välillä ja myönteisten muutosten aikaansaaminen asiakkaan elämässä. (Lauren, Rajamäki & Åby 2014, 6-7.)

Työmenetelminä yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa ovat muun muassa *Oma kohtaisen elämäntavan suunnitelma*, tavoitteita ja toimintaa suuntaava *Polku* sekä *Elämän kartta*, jonka avulla voi miettiä, mistä on tuullut ja minne on menossa sekä mitkä ovat omat toiveet, lahjat ja vahvuudet. *Oman tulevaisuuden suunnitelmassa* yksi haave tai unelma tehdään näkyväksi ja sitä kohti aletaan työskennellä. Mahdotonta unelmaa ei ole, avaruusmatkasta unelmoiva voi tehdä vaikkapa retken tähtitorniin. Tärkeää on unelman esille tuominen. Unelman löydyttyä aletaan miettiä vaiheittain, miten sen

konkreettiseen toteutumiseen voitaisiin päästä ja ketä tarvitaan tueksi ja avuksi. Ensimmäinen tavoite kohti unelmaa on hyvä olla mahdollisimman käsin kosketeltava. Näin päästään ulos unelman epämääräisyydestä. (Hallikas ym. 2006, 10–28.)

Virvelin päivätoiminnassa eniten käytetty yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työmenetelmä on Elämänkartta-työskentely. Sen tuloksena valmistetaan yhden sivun YKS, johon asiakas yhdessä ohjaajan kanssa on koonnut yhdelle sivulle kuvin ja sanoin asioita, joista hän pitää ja joissa hän on hyvä. Lisäksi sivu sisältää tietoa siitä, mistä henkilö unelmoi sekä asioita, mitä muut ihmiset ovat henkilöstä sanoneet. Yhden sivun YKS sisältää myös osion, jossa kerrotaan henkilön kommunikointitapa sekä se, missä asioissa ja toimissa henkilö tarvitsee tukea ja apua. Useimmilla Virvelinrannan sinisen siiven asiakkaista tämä yhden sivun YKS on paperiversiona, mutta joukossa on myös laatikoita ja laukkuja, joissa tärkeät tiedot ovat sanojen lisäksi tavaroiden muodossa.

Yhden sivun YKSien lisäksi yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely näkyy Virvelin päivätoiminnan arjessa niin, että asiakkaat saavat eri yhteyksissä esittää toiveita koskien yhteistä toimintaa. Toiveet kirjataan ylös ja mahdollisimman moni niistä pyritään toteuttamaan. Opinnäytetyönä vetämäni teatterikurssi oli yksi tällainen asiakkaiden toive. Teatterikurssi ei ollut yksilökeskeistä elämänsuunnittelua, mutta se tehtiin saman tausta-ajattelun hengessä mahdollisimman asiakaslähtöisesti. Tavoitteena oli syventää yksilöllisen elämänsuunnittelun avulla saatavaa tietoa asiakkaista, saada asiakkaiden omaa ääntä kuuluville ja kokeilla uusia tapoja kerätä tietoa asiakkaiden elämästä ja unelmista. Kokeilemani uusi tapa oli teatteri-ilmaisu ”Unelmat”-teemalla.

3 TEATTERITOIMINNAN TEOREETTISET PERUSTELUT

Tässä luvussa kuvaan niitä teoreettisia perusteluja, jotka vaikuttivat Unelmien teatterikurssin suunnitteluun ja toteutukseen. Kuvauksissani liikun yleisestä yksityiskohtaiseen ja pyrin kertomaan, miten kukin teoria liittyy juuri kyseessä olevaan asiakasryhmään ja tehtävään toimintaan. Sosiokulttuurisuus sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset olivat keskeiset perustelut ja motivaattorit suunnittelemani toiminnalle, ja ne soveltuvat erinomaisesti aiemmin esitellyn YKS-työskentelyn periaatteisiin. Kuvaan aluksi näitä ja sen jälkeen tarkennan kulttuurin ja taiteen vaikutuksiin tukea vuorovaikutusta ja kuntoutumista. Lopuksi sijoitan unelmien teatterikurssin draamakasvatuksen kenttään.

3.1 Sosiokulttuurisuus sekä taidetoiminnan hyvinvointivaikutukset

Kulttuuri on monimerkityksinen käsite. Sillä voidaan toisaalta tarkoittaa tiettyissä yhteisöissä vallitsevia tapoja ja normeja. Tällöin kulttuurin käsite kuvaa yhteisöjen sosiaalista ja yhteiskunnallista elämäntyyliä perinteineen, historioineen ja tapoineen. Toisaalta kulttuuri voidaan mieltää merkitysten

luomiseksi asioille ja yhteyksille, joita ihminen maailmassa toimiessaan synnyttää. Eräs tapa ajatella kulttuuria on myös niin kutsuttu korkeakulttuurin käsite, jolloin kulttuuri merkitsee pääasiassa taiteen eri muotoja, kuten maalaustaidetta, arkkitehtuuria, teatteria, musiikkia ja kuvanveistoa. (Hyypä 2013, 16; Liikanen 2010, 36.)

Sosiokulttuurinen työ ja innostaminen

Sosiokulttuurisuuden yhteydessä kulttuurilla tarkoitetaan sekä erilaisten yhteisöjen kulttuurista perustaa että suhteen luomista taiteeseen. Taide ymmärretään yhteisötaiteena, jossa tärkeintä ei ole taiteen tekeminen sinänsä, vaan yhteisön osallistaminen oman kulttuurisen identiteettinsä luomiseen. Yhteisötaide on yhteydessä ympäröivään maailmaan, eikä sen merkitys ole pelkästään esteettinen. Taiteen, kuten draaman, musiikin ja kuvallisen ilmaisun avulla päästään tarkastelemaan ihmisten arkielämää. Tavoitteena on lisätä ryhmien ja yhteisöjen itseyttä sekä luoda niille mahdollisuuksia vaikuttaa omaan kehitykseensä kulttuurisin keinoin. Sosiaalisen muutoksen mahdollistaminen on olennainen osa yhteisötaidetta, mutta sosiokulttuurisen toiminnan pääpaino voidaan asettaa myös itse taiteeseen. (Toikko 2002, 273–283.)

Sosiokulttuurisen työn ja yhteisötaiteen yhteydessä jakoa taiteeseen ja ei-taiteeseen pyritään välttämään. Tärkeintä on tekemisen prosessi, ei lopullinen tuotos. Toikko (2002, 280, 283) nimeääkin yhteisötaiteen sosiaalityön työskentelytavaksi, jossa ammattilaiset ja yhteisötaideprojektiin osallistuvat ihmiset ovat yhdessä prosessissa, jonka tuotos heijastelee tekijöidensä maailmaa. Prosessi ja tuotos voivat paljastaa jotain osallistujien suhteesta omaan itseensä ja yhteiskuntaan.

Toikko (2002, 272–273) ymmärtää marginaalit kulttuurisesta valtavirrasta poikkeamiseksi ja näkee sosiokulttuurisen työn keinona vastata marginaaleissa olevien ryhmien haasteisiin. Marginaaleissa tehtävässä sosiokulttuurisessa työssä on tärkeää lähestyä ryhmää sen omilla ehdoilla ja löytää työtapoja, jotka vahvistavat ryhmän oikeutta itse määrittää omaa sosiaalista ja kulttuurista toimintaansa. Sosiokulttuurisen työn ytimessä on innostaa ryhmää osallistumaan oman kulttuurisen yhteisönsä kehittämiseen sekä antaa yksilölle mahdollisuus määrittää omaa elämäänsä.

Sosiokulttuurinen innostaminen perustuu sosiaalipedagogiikkaan. Sosiokulttuurinen innostaminen on syntynyt yhteiskuntien kriiseistä, mutta sillä on monia muotoja ja tehtäviä. Innostamisen avulla voidaan vaikuttaa ympäröivään yhteisöön ja siinä oleviin ihmisiin. Sen avulla pyritään tuottamaan ihmisille sitä, mitä heiltä puuttuu ja tukea heitä omaan elämäänsä vaikuttamisessa. Keskeisiä tavoitteita ovat asiakkaiden kulttuurisen identiteetin tukeminen ja tasa-arvoisuus. (Hämäläinen & Kurki 1997, 196–199.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on vain yksi innostamisen laji. Innostamisesta voidaan puhua sosiaalisena, kulttuurisena ja yhteisöllisenä tekona. Innostaminen voidaan myös jaotella sen ryhmän mukaan, jonka kanssa sitä

käytetään tai käytettävien aktiviteettien mukaan. Sosiokulttuurisen innostajan näkökulma vaikuttaa siihen, miten innostaminen toteutuu käytännössä. Modernin määritelmän mukaan jokaisella pitää olla mahdollisuus nauttia ja osallistua kulttuurin tekemiseen. Vallankumouksellisen määritelmän mukaan toimiessa pyritään siihen, että jokaisesta ihmisestä tulisi oman elämänsä asiantuntija ja yhteisönsä aktiivinen jäsen. Yhteistä kaikelle innostamiselle on herkistää ihmisiä toteuttamaan itseään ja vaikuttamaan omaan elämäänsä. (Hämäläinen & Kurki 1997, 200–202.)

Sosiokulttuurisella innostamisella pyritään edistämään sosiaalisia vuorovaikutussuhteita, herättämään ihmisten omaa luovuutta, tasavertaisten suhteiden luomista sekä osallisuutta yhteiskuntaan. Innostaminen on tavoitteellista toimintaa, jota toteutetaan vapaa-ajan ja kulttuuristen toimintojen avulla ihmisten omassa arjessa. Sen avulla pyritään vaikuttamaan sekä yksilöön että yhteisöön. Oleellista on, että asiakkaat ovat itse mukana koko sosiokulttuurisen innostamisen prosessissa tasavertaisina tekijöinä alkuarvioinnista, toteuttamisen kautta loppujuhlaan. Innostaminen on kannustamista, luottamista, tiedostamista ja mahdollistamista. (Hämäläinen & Kurki 1997, 202–204, 224–226.)

Opinnäytetyöni toiminnallisessa osuudessa sosiokulttuurisuuden ja sosiokulttuurisen innostamisen periaatteet vaikuttivat vahvasti sekä toiminnan suunnittelun että toteuttamisen taustalla. Tarkoituksena oli kannustaa ja innostaa osallistujia keräämään uusia kokemuksia itsestään ja yhteisöstään draaman keinoin. Unelmien teatterikurssin ideana oli antaa osallistujille uudenlainen ääni, jolla kertoa ja kuvata elämäänsä. Sosiokulttuurisessa työssä ja yhteisötaiteessa usein tavoitteena olevaan sosiaalisen muutoksen mahdollistamiseen opinnäytetyössäni ei suoranaisesti pyritty. Pääpaino oli osallistujien näköisen kulttuurikokemuksen ja yhteisen prosessin luomisessa, ja niiden myötä arjen rikastuttamisessa. Näin opinnäytetyöni asettuu sosiokulttuurisen innostamisen moderniin määritelmään siitä, että jokaisella pitäisi olla mahdollisuus kulttuurista nauttimiseen ja sen toteuttamiseen.

Kulttuuristen keinojen hyödyntämisellä sosiokulttuurisessa työssä ei ole ainoastaan yhteisön itseymmärrystä ja vaikuttamismahdollisuuksia lisäävä voima. Näiden lisäksi taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta lisää hyvinvointia. Ihmisen hyvinvointi rakentuu fyysisestä, psyykkisestä, emotionaalisesta ja sosiaalisesta tasapainosta ja hyvästä olost. Ihmisen hyvinvointiin vaikuttavat yhteiskunnallisten olojen lisäksi tärkeänä osana ihmisen omat valinnat ja asenteet. Hyvinvointi siis muodostuu sekä objektiivisista että subjektiivisista tekijöistä. (Liikanen 2010, 37.)

Taidetoiminnan hyvinvointivaikutukset

Kulttuurin merkitystä hyvinvoinnille ja pitkäikäisyydelle on tutkittu pohjoismaissa. Tutkimusten mukaan kulttuurin harrastaja elää jopa kahdesta kolmeen vuotta pidempään ja kulttuurin tarjoamat hyvinvointivaikutukset ovat siis merkittävämmät kuin terveellisellä ruokavaliolla ja liikunnalla. Todennäköinen kulttuuriharrastusten taustavaikuttaja, joka on johtanut näihin

hyviin tutkimustuloksiin, on ihmisyhteisön sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma. Kulttuuriharrastukset siis mahdollistavat ihmisten yhteisöllisyyden, joka on tärkeä hyvinvointiin vaikuttava tekijä. (Hyypä 2013, 20–22.)

Yhteisöllisyys ja sosiaalinen verkostoituminen ovat myös Liikasen (2010, 65) mukaan yksi neljästä välineellisestä vaikutuksesta, joita kulttuurin harrastamisella on hyvinvointiin. Tärkeimmäksi vaikutukseksi Liikasen mainitsee kulttuurin ja erityisesti taiteen elämyksenä, merkitysten luoja elämässä, osana ihmisen perustarpeita. Toinen merkittävä vaikutus on kulttuurin ja taiteen harrastajien hyvä koettu terveys, parempi työssä jaksaminen ja elämän mielekkääksi kokeminen. Neljänneksi vaikutukseksi Liikasen mainitsee taiteen ja kulttuurin vaikutuksen viihtyisämmän elinympäristön luomiseen arkkitehtuurin, maisemasuunnittelun ja sisustamisen kautta. Näiden kaikkien tekijöiden kautta ihminen voi parantaa elämäntilanteensa ja hyvinvointiaan kulttuurin avulla. (Liikasen 2010, 65.)

Pohjoismaisten tutkimusten mukaan kulttuurin hyvinvointivaikutukset siis selittyvät kulttuurin harrastamisen tuoman yhteisöllisyyden kautta. (Hyypä 2013; Liikasen 2010.) Sosiokulttuurista työtä ei ole ilman yhteisöjä, joten kulttuurin hyvinvointia luovat vaikutukset kietoutuvat työhön saumattomasti. Opinnäytetyöni kohdalla Liikasen (2010,65) mainitsemista neljästä kulttuurin hyvinvointia lisäävästä vaikutuksesta painottuvat yhteisöllisyys ja taiteen harrastamisen elämyksellinen ja merkitystä luova aspekti.

3.2 Taide kuntoutuksen ja vuorovaikutuksen tukena

Ahonen (1994, 13–14, 93–94) näkee, ettei taide anna ainoastaan uusia elämyksiä, vaan se voi toimia myös itsehoidon välineenä. Taidetoiminnan avulla voi paljastaa, purkaa ja työstää sisäistä maailmaansa. Lisäksi taide voi toimia kommunikaatiokeinona ja tunteiden tulkkina, sanattomana kielinä asioille, joita ei osaa, voi tai kykene verbaalisesti ilmaisemaan. Taiteeseen voi myös purkaa ajatuksiaan ja tunteitaan. Taiteen terapeutisella käytöllä onkin Ahosen (1994, 93) mukaan monia mahdollisuuksia psykososiaalisen kuntoutuksen välineenä sosiaali-, terveys-, ja kasvatuksen aloilla. Taidelähtöisten menetelmien käyttö ei ainoastaan tuo vaihtelua arkirutiineihin, se myös antaa onnistumisen kokemuksia, lisää itseluottamusta ja antaa mahdollisuuksia tunteiden purkamiseen ja käsittelyyn.

Luovuuden Ahonen (1994, 97–98) nimeää jokaisen ihmisen perustarpeeksi, jota ilman ei voi kasvaa tunne-elämältään tasapainoiseksi. Hänen mielestään ympäristön paineet, virikkeettömyys ja epäonnistumisen kokemukset aiheuttavat kehitysvammaisille henkilöille tyypillisiä mielenterveysongelmia, joita voidaan taidetyöskentelyn avulla ennaltaehkäistä ja hoitaa. Taide voi merkittävästi rakentaa kehitysvammaisen henkilön psyykkistä minää ja parantaa itsetuntoa. Taide eri muodoissaan on kehitysvammaisille hyvä kommunikointi- ja vuorovaikutuskeino. Se on sanaton kieli, joka mahdollistaa tunteiden ilmaisun ja purkamisen.

Tunteiden ilmaiseminen voi olla kehitysvammaisille haastavaa, mutta taiteen tekemisen myötä niille löytyy ilmaisuväylä. Taide luon symbolista etäisyyttä, jonka turvin kehitysvammaisen henkilö voi käsitellä esimerkiksi

tulevaisuuteen liittyviä pelkojaan tai menneisyyden ahdistavia kokemuksia. Taiteen tekemisen hyödyiksi kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla Ahonen (1994, 98) nimeää keskittymiskyvyn, pitkäjänteisyyden ja sosiaalisten taitojen parantumisen sekä aistien toimintakyvyn ja mielikuvituksen lisääntymisen. Taidetyöskentelyssä syntyvä salliva ja turvallinen ilmapiiri mahdollistavat onnistumisen ja itsensä toteuttamisen kokemuksia, joiden myötä itsearvostus ja itseluottamus lisääntyvät.

Myös Kaski, Manninen & Pihko (2012, 199–200) pitävät luovaa toimintaa keinona itseilmaisuuksiin kehon, aistien, tunteiden ja mielikuvituksen avulla. Taide on kohde, johon voi purkaa tunteita sitä vahingoittamatta. Luova toiminta voi luoda turvallisuutta sekä antaa mielihyvää ja mahdollisuuksia esteettisyyden kokemuksiin. Taiteen tekemisen välityksellä kehitysvammaista henkilöä autetaan löytämään omaa persoonallisuuttaan, keskittymään, kokemaan ja tunnistamaan tunteita, ja näin lisäämään itsensä ymmärtämistä. Kasken ym. (2012, 200) mukaan useimmat kehitysvammaiset ihmiset pystyvät luovaan toimintaan eivätkä epäile omia kykyjään. Tärkeää on, että kehitysvammaisen kokee, ettei hänelle aseteta vaatimuksia lopputuloksen suhteen. Parhaimmat kokemukset syntyvät, kun kehitysvammaisen henkilö otetaan huomioon yksilönä, ja löydetään hänen toimintakykynsä sopiva ja itseilmaisua mahdollistava taidemuoto.

3.3 Draamakasvatus, yhteisöteatteri ja devising-teatteri

Häkämies (2005, 147–148) määrittelee draaman elämänilmiöitä tutkivaksi työskentelytavaksi, jossa teatterin työmuodot ovat keskiössä. Teatterin hän taas määrittelee Augusto Boalin kuvaamaksi tilaksi, jossa jokaisella osallistujalla on mahdollisuus havainnoida ympäröivää maailmaa ja nähdä itsensä, suhteensa maailmaan, toisen silmin, toiminnan kautta. Toiminnan vaikuttavuus syntyy ennen kaikkea sosiokulttuurisen innostamisen, osallisuuden, yhteisöllisten ja yksilöllisten kokemusten ja niiden merkittävyyden tutkimisen kautta. Parhaimmillaan työskentely johtaa muutokseen, joka draamassa tarkoittaa oman suhtautumistavan muutosta vallitsevaan todellisuuteen. (Häkämies 2005, 147–148.)

Draamakasvatus on oppimista draaman keinoin, ja sille on olennaista ryhmässä työskentely. Heikkinen (2004, 14–15) näkee draamakasvatuksen osana laaja-alaista taide- ja kulttuurikasvatusta, johon kuuluvat myös koulun perinteiset taideaineet, kuten musiikki, kuvataide ja käsityöt. Näillä taideaineilla on merkittävä kasvatuksellinen rooli, sillä ne toisaalta tutustuttavat ja sosiaalistavat ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin, ja toisaalta niiden avulla voidaan kyseenalaistaa ja uusintaa ympäröivää kulttuuria. Heikkisen (2004, 15) mukaan draamakasvatuksessa itsessään toteutuvat monet yleissivistävän koulun kasvatuspäämääristä, kuten ilmaisutaidot, eikielelliset viestintätaidot ja ryhmätyötaidot, sekä eettinen, esteettinen ja sosiaalinen osaaminen. Onkin ihme, ettei draamakasvatus ole jo Suomessakin oma oppiaineensa.

Draamakasvatuksen teho perustuu mahdollistamiseen. Draaman keinoin voi kokea tunteita, ajatuksia ja tekoja, jotka ovat vieraita omassa arjessa.

Rooliin heittäytymisen kautta tämä tapahtuu turvallisesti. Hetken on lupa etäännyä itsestä ja olla joku muu, tutustua maailmaan uusin silmälasein. Draamakasvatuksen kautta voi siis oppia uusia tapoja toimia, tuntea ja ajatella eli lisätä itsetuntemustaan. Parhaimmillaan rooliin asettuminen voi kasvattaa myös empatiakykyä vertaisia kohtaan, ja lisätä näin sosiaalista ja eettistä ymmärtämistä. (Heikkinen 2004, 76–83.)

Millaisin keinoin tämä mahdollistaminen draamakasvatuksessa sitten tapahtuu? Heikkisen mukaan kaiken pohjana on vakava leikillisuus. Draamakasvatus monine muotoineen on luonnostaan leikillistä. Vakavassa leikillisyydessä siihen vielä lisätään sopimus ja tietoisuus siitä, että kyseessä on nimenomaan leikki, jolla on jokin usein vakavakin, tarkoitus. Leikillisyyden ja siis myös draamakasvatuksen lähtökohtana on kahdessa todellisuudessa yhtä aikaa liikkuminen ja kokeminen. Näyttelijä tietää esittävänsä roolia, fiktion todellisuuden ja ajan rinnalla kulkee tietoisuus ympäröivästä todellisuudesta ja ajasta. Tätä ilmiötä Heikkinen kutsuu esteettiseksi kahdentumiseksi. (Heikkinen 2004, 76–83, 103.)

Mahdollistajana toimii Heikkisen (2004, 122) mukaan myös keskeneräisyyden estetiikka. Tämä tarkoittaa draamakasvatusprosessin keskeneräisyyden hyväksymistä ja siihen luottamista. Kun toiminta ei ole liian pitkälle suunniteltua, oppilaista ja opettajasta tulee yhdessä prosessin tekijöitä ja kokeijoita. Keskeneräisyyden estetiikka sallii myös ”mokaamisen” eli virheiden tekemisen, joka on tärkeä osa draamakasvatuksen oppimisprosessia. Vaikka ohjaamani Unelmien teatterikurssi ei ollut luonteeltaan kasvatuksellista, toimivat nämä draamakasvatuksen periaatteet opinnäytetyössäni teoreettisena taustana, jotka selittävät draamatyöskentelyn vaikuttavuutta.

Heikkinen (2004, 33–39) jakaa draamakasvatuksen genret kolmeen pääluokkaan:

- ❖ *Katsojien draama* on valmiin tekstin pohjalta tehty tai improvisoitu teatteriesitys, jota määrittää ajatus siitä, että se esitetään yleisölle. Perinteiset näytelmät, uudelleendramatisoinnit ja omien ideoiden pohjalta tehtävät tekstit kuuluvat tähän luokkaan.
- ❖ *Osallistujien draama* on osallistavaa draamaa, jossa ideana on muodostaa fiktiivinen todellisuus, jonka sisällä kaikkien mukana olijoiden on mahdollista osallistua draaman tapahtumiin. Tähän kategoriaan kuuluvat prosessidraama, työpajateatteri ja forum-teatteri.
- ❖ *Soveltavassa draamassa* katsojien ja osallistujien draamat yhdistyvät ja sekoittuvat. Jotkin soveltavan draaman genreistä voivat olla myös osana molempien edellä mainittujen kategorioiden työstämisprosessia. Tällaisia ovat esimerkiksi improvisaatio ja tarinankeronta. Lisäksi soveltavaan draamaan kuuluvat muun muassa tarinateatteri, sosiadraama ja draamatekstin kirjoittaminen.

Opinnäytetyöni teatterikurssi sijoittuu Heikkisen jaottelussa soveltavan draaman genreen. Teatterikurssin lähtökohta oli osallistamisessa ja yhdessä

tekemisessä, mutta se sisälsi myös perinteisempää katsojien draamaa yhdessä luodun esityksen muodossa. Suomalaisessa soveltavaa teatteria käsittelevässä kirjallisuudessa osallistavan ja soveltava teatterin sekä draamakasvatuksen käsitteet sekoittuvat ja selkeää linjaa on vaikea löytää. Teerijoen ja Lintusen (2001, 131, 147) mukaan soveltava teatteri on teatteritoimintaa, jossa liikutaan perinteisen teatterin ja draamaprosessien välimaastossa. Rusanen (2005, 24) taas määrittelee osallistavan teatterin sen mukaan, millaisia tavoitteita teatterin tekemisellä on. Näin osallistava teatteri voi olla kasvatuksellista, yhteisöllistä tai terapeutista. Osallistavan teatterin vaikutus tekijöihinsä ja katsojiin voi olla kaikkia näitä ja vielä lisäksi esteettisen kokemuksen synnyttävää. (Teerijoki & Lintunen 2001, 148.) Yhteistä kaikille osallistavan teatterin lajeille on teatterillisten toimintatapojen liittäminen yhteisölliseen työskentelyyn ja toimiminen liminaalisessa tilassa, jossa fiktio ja reaalityö kohtaavat. (Rusanen 2005, 24.)

Osallistavan teatterin yhtenä lähtökohtana voi siis pitää yhteisöllisyyttä ja yhteiskunnallisuutta. Ventola & Renlund (2005, 48–53) määrittelevät yhteisöteatterin teatteriksi tai draamaksi, joka tapahtuu muussa kuin teatterin traditionaalisessa ympäristössä. Se voi tapahtua esimerkiksi koulussa, museossa, vanhainkodissa, sairaalassa, liike-elämässä tai vankilassa. Yksi yhteisöteatterin viitekehystä rakentavista elementistä on sosiokulttuurinen innostaminen. Yhteisöteatterin tunnuspiirteitä Ventolan & Renlundin mukaan ovat:

- ❖ Monimuotoisuus, monitieteisyys ja prosessinomaisuus
- ❖ Osallistaminen ja pyrkimys muutoksen mahdollistamiseen
- ❖ Tutkimuksellisuus, jolla tarkoitetaan yhteisöteatterin toimivuutta niin todellisuuden tarkastelun metodina kuin aineiston hankinnan ja analyysin muotona
- ❖ Sitoutuminen tarkoittaa osallistuvuutta yhteisön omaan kulttuuriin. Tämä tarkoittaa myös sitä, että esteettiset arvot löytyvät yhteisön kulttuurisesta taustasta yleisten taidekäsitteiden sijaan
- ❖ Kuulluksi tuleminen tarkoittaa sitä, että työskentelyn keskiössä ovat yhteisön jäsenet mielipiteineen ja ajatuksineen. Pyrkimyksenä on nostaa esiin yhteisön hiljaista tietoa, hätkähdyttää ja havahduttaa
- ❖ Toiminnallisuus ja aihekeskeisyys. Draamallinen toiminta liittyy valittuun aiheeseen ja johtaa kohti yhteistä päämäärää
- ❖ Inhimillisuus taiteen laatuina. Yhteisöteatterin esteettisyys on ihmisyiden ja sen arvoituksen etsimistä. Työskentely painottaa ihmisen eheyttä, rikkinäinenkin ihminen pystyy toimimaan voimavarojensa mukaan

Unelmien teatterikurssi sisälsi useita näistä yhteisöteatterin piirteistä. Toiminta oli monimuotoista, prosessinomaista, ja sen lähtökohtana oli osallistaminen ja yhteisön oman äänen esille tuominen. Tutkimuksellisen unelmien teatterikurssista teki se, että draamamenetelmillä pyrittiin keräämään tietoa osallistujien unelmista ja sisäisestä tiedosta. Teatterikurssin teemana olivat unelmat ja päämäärä, johon toiminnalla pyrittiin, oli näiden unelmien näkyväksi tekeminen. Pyrkimyksenä oli tuottaa osallistujien näköistä teatteria heidän omista lähtökohdistaan.

Keino, jolla Unelmien teatterikurssilla yhteisöteatteria toteutettiin, oli yksi yhteisöteatterin lajeista, devising-teatteri. Se on ajankohtaisteatterin muoto, jonka käsikirjoitus ja dramaturgia rakentuvat ryhmäprosessina. Termi devising tulee englannin kielestä ja tarkoittaa työstää ryhmälähtöisesti. Suomessa onkin käytetty devising-teatterista myös termiä ryhmälähtöinen- sekä ryhmä- ja prosessikeskeinen työtapa. (Ventola & Renlund 2005, 81.)

Devising-teatterissa työskentelyn aihe lähtee ryhmästä itsestään. Sen impulssina voi olla muun muassa yhteisesti sovittu teema, muu taidemuoto, mielikuvat tai lehtiartikkeli. Teemaa työstetään ja analysoidaan toiminnallisesti näyttämöllä paljolti improvisaation keinoin. Devising-teatteria kuvataan usein päinvastaisena työtapana perinteiselle ohjaajajohtoiselle tekstilähtöiselle työtavalle. Devising-prosessissa perinteiset näyttelijä/ohjaaja/dramaturgi-jaottelut laajentuvat ja ryhmältä vaaditaan kykyä sietää epävarmuutta, joka liittyy valmiin tekstin ja suunnitelman puuttumiseen. Usein devising-esitys kiinnittyy ympäristöönsä ja kontekstiinsa. Esitys on yhteisen prosessin jatkumo, johon kohdeyleisö voi ottaa kantaa tai olla liittymättä. Devising-teatteriprosessissa ulkokohtaisen valmiiksi annettujen repliikkien toistamisen sijaan osallistujalla on mahdollisuus sisäistää prosessissa syntyviä omakohtaisia kokemuksia ja lisätä näin luovuuttaan ja itsenäistä ajatteluaan. (Koskenniemi 2007, 17–22; Ventola & Renlund 2005, 81–82.)

Koskenniemi (2007, 23–26) määrittelee devising-teatterin olemuksen virtaavaksi, alati muuttuvaksi tilaksi, jossa teatteri ikään kuin aina luodaan tai keksitään uudelleen. Se antaa tekijöilleen mahdollisuuden käydä vuoropuhelua ympäröivän todellisuuden kanssa ja luoda omanlaisensa suhtautumistapa maailmaan sekä jakaa se muille esityksen muodossa. Devising-työskentelyn periaatteita yhteistoiminnallisuutta, aikaa ja paikkaan sidottua ajattelua sekä taidemuotoja yhdistelevää ja soveltavaa lähestymistapaa sitoo kaiken aikaan yhteen prosessoiva ajattelu. (Koskenniemi 2007, 23–26.)

Unelmien teatterikurssilla yhteinen esitys luotiin devising-teatterin hengessä. Kurssin alkaessa esityksestä ei ollut muuta ajatusta kuin, että sitä kohti työskennellään samalla mahdollisimman laajasti teatteri-ilmaisuun tutustuen ja että esityksen materiaalin ja käsikirjoituksen tulisi olla mahdollisimman paljon osallistujista itsestään lähtöisin. Teatterikurssin paino oli kuitenkin yhteisessä tekemisessä ja prosessissa, jonka lopputulos oli pieni-muotoinen esitys.

3.4 Muistojen teatterista unelmien teatteriksi

Muistojen teatteri on Iso-Britanniasta lähtöisin oleva muistelutyön metodi ja yhteisöteatterin muoto, jota Leonie Hohenthal-Antin on Suomessa tehnyt tunnetuksi etenkin vanhusten parissa työskennellessään. Muistojen teatteri dokumentoi muistoja, elettyä elämää ja arkea teatterin keinoin ja sen periaatteissa on samoja piirteitä, kuin devising-metodissa. Valmista käsikirjoitusta ei ole, se luodaan osallistujien muistojen pohjalta ja on aina riippuvainen ihmisistä, jotka muistonsa tarjoavat työstettäväksi. Kerrotut tarinat eivät siis ole fiktiivisiä, vaan pohjautuvat yksityisten ihmisten aidoille muistoille.

Muistojen teatterin lähtökohtana on ajatus siitä, että jokaisen ihmisen tarina on kertomisen arvoinen ja riittävän draamallinen. Tavoitteena on esittää ihmisen elämäntarinaa liittyviä muistoja mahdollisimman totuudellisesti. (Hohenthal-Antin 2009, 57.)

Muistojen teatterissa työskentely alkaa muistoista ja niiden tallentamisesta. Tallentamisen jälkeen muistoja aletaan työstää näyttämöllä improvisaation keinoin, jonka pohjalta esityksen käsikirjoitus syntyy. Käsikirjoitus ei kuitenkaan ole kiveen hakattu, vaan siihen jää tilaa myös improvisaatiolle. Näin on helpompi kiertää ikäihmisille tyypilliset muistivaikeudet ja auttaa esiintyjä samaan kokemuksen oman tarinan kertomisen autenttisuudesta ja omaehtoisuudesta. Vaikka muistojen teatteri voidaan lukea yhdeksi yhteisöteatterin muodoksi, se ei pyri aktiiviseen sosiaaliseen muutokseen ihmisten elämässä. Sen tehtävä on enemmän identiteettiä rakentava kuin muutokseen pyrkivä. Tärkeää on tuoda ihmisen oma ääni kuulluksi ja näyttää kuinka merkittäviä yhteisöllisiä voimavaroja muistot, eletty elämä ja kulttuuriperintö ovat. Luovan muistelutyön kaksi vaikuttavinta tekijää ovat teatterin tekemisen vuorovaikutusta ja sosiaalista kanssakäymistä lisäävä vaikutus sekä luovuuden ilo ja taiteen tekemisen nautinto. (Hohenthal-Antin 2009, 26, 59–61, 77.)

Unelmien teatterikurssilla tapa, jolla käsitelimme osallistujien unelmia, oli hyvin samankaltainen kuin muistojen teatterissa. Tavoitteena oli tehdä unelmia näkyviksi teatterin keinoin ja materiaali saatiin osallistujien autenttista haaveista. Valmista käsikirjoitusta ei ollut ja osallistujien unelmista luotu esitys ei sisältänyt haastavia repliikkejä, joita olisi pitänyt muistaa. Syntynyt käsikirjoitus oli runko, joka toimi osallistujien muistin tukena. Se antoi tilaa esityksen luoda itsensä jokaisessa harjoituksessa ja vihdoin esityksessä uudelleen. Tärkeää oli, että osallistujien oma ääni saatiin kuuluville ja että esityksestä tuli heidän näköisensä.

Muistojen teatterin periaatteet sopivat mielestäni erityisen hyvin kehitysvammaiselle asiakasryhmälle, jolla on hahmottamisen ja muistamisen haasteita. Määrittelen siis opinnäytetyössäni Unelmien teatterikurssin soveltavaksi yhteisölliseksi devising-teatteriprosessiksi, jossa on piirteitä muistojen teatterista. Raportissani käytän myös draama- ja draamatyöskentely-sanoja synonyymeina tälle yhteiselle prosessille.

Toukosen (2008) määritelmän mukaan unelman yksi merkittävin piirre on sen vaikea saavutettavuus. Unelma ei olisi unelma, jos sen voisi saavuttaa ilman paneutumista ja haasteita. Jo pelkkä unelman omistaminen tai uuden etsiminen voi olla avain onnellisempaan elämään. Unelmat ja arki eivät ole toistensa vastakohtia. Unelmilla voi viitoittaa tietä uuteen, toisenlaiseen ja antoisampaan arkeen, kuin mitä juuri nyt elää. Lisäksi unelmointi on tärkeä keino keventää arjen painolastia, hiljentyä itsensä äärelle ja levätä. Unelmien vaaliminen on siis tärkeää jo itsessään, eikä vaadi sitä, että kaikki unelmat pitäisi toteuttaa. Unelmat voivat olla hyvin konkreettisia tai pilvihattaramaisia. Konkreettisia unelmia kohti on helpompi lähteä työskentelemään, mutta mahdottomilta tuntuviakin unelmia tarvitaan päivien virkistäjiksi ja ilostuttajiksi. (Toukonen 2008, 11–23, 102.)

Unelmatyöskentelyn pohja on itsetuntemuksessa. Kun ihminen tekee asioita, joista pitää, hän ankkuroituu vahvemmin itseensä, jolloin onnellisuus ja merkityksellisyiden tunne kasvavat. Itseen ankkuroiva tekeminen parantaa omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden yhtä lailla kuin omien toimintatapojen ja haasteiden tunnistamista, ja luo pohjaa uusien unelmien syntymiselle tai esiin tulemiselle. Unelmat myös ruokkivat toisiaan ja synnyttävät uusia unelmia. Monta pientä unelmaa voi toteutua yhden suuremman unelman tavoittelemisen aikana. Tavoitteellisuus kuuluu ihmiselämään ja on osatekijä hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitämisessä. Omien toiveiden ja halujen eli itsetuntemuksen pohjalta tapahtuva unelmien tavoittelu on palkitsevampaa ja vähentää kaaoksellisuuden tunnetta elämässä. Toukonen (2008) määrittelee unelmatyöskentelyn merkittävimäksi osa-alueeksi itsensä tuntemisesta lähtevän tavoitteellisen ja päämääräorientoituneen asenteen, joka tekee elämästä mielekkään ja merkitysriikkaan kokonaisuuden; varsinainen unelmien saavuttaminen on toissijaista. Unelma on tähti, jonka tavoittelemisen loistaa valoa ja merkityksellisyyttä ihmisen elämään saavuttipa hän sitä tai ei. (Toukonen 2008, 83–86, 157–170.)

Vaikka Unelmien teatterikurssin paino oli enemmän yhteisöteatterissa kuin varsinaisessa unelmatyöskentelyssä, antoivat nämä Toukosen ajatukset pohjaa kurssin unelma-teemalle. Jos Unelmien teatterikurssi olisi ollut pitkäkestoisempi, olisin paneutunut kurssin alkupään harjoitteissa vielä syvällisemmin kunkin osallistujan vahvuuksien, kiinnostuksen kohteiden sekä oman itsensä ja elämänsä asiantuntijuuden tutkimiseen, ja näiden pohjalta unelmien rakentamiseen. Nyt itsetuntemus jäi pintaraapaisuksi ja kurssi painottui yhteisöteatteriin ja unelmien näkyväksi tekemiseen. Myöskään askeleita unelmien tavoittelemiseksi ei näin lyhyen kurssin aikana pystytty ottamaan. Mutta kuten Toukonen (2008, 23) toteaa, on unelmointi jo itsessään tärkeää, ja kuten tutkimukseni johtopäätöksistä myöhemmin käy ilmi, voi unelmien näkyväksi tekemisellä teatterin keinoin olla merkittäviä vaikutuksia.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA AINEISTONKERUUMENETELMÄT

Kuten jo aiemmin kuvasin, opinnäytetyöni tutkimuksellisen osuuden lähtökohdat olivat yksilöllisessä elämänsuunnittelussa ja Virvelin päivätoiminnan asiakkaiden autenttisen äänen kuuluville saattamisessa. Tutkimustehtäväksi muodostui kokeilla uutta tapaa tuoda esiin asiakkaiden ajatuksia, toiveita ja unelmia. Tarkoituksena oli tutkia, miten teatteri-ilmaisulliset menetelmät voivat auttaa asiakkaiden oman äänen esille tulemisesta sekä voiko tällaisella toiminnalla olla yksilökeskeisen elämänsuunnittelun periaatteita rikastuttavia vaikutuksia. Tavoitteena oli myös kerätä tietoa siitä, millaisia unelmia Virvelin päivätoiminnan asiakkailla on. Niinpä tutkimukseni pääkysymyksiksi muotoutuivat

- ❖ Miten draamatyöskentely voi tuoda näkyviin kehitysvammaisten henkilöiden unelmia ja sisäistä tietoa?
- ❖ Millaisia unelmia ja sisäistä tietoa devising-teatteriprosessi ”Unelmat”-teemalla kehitysvammaisissa henkilöissä nostaa esiin?

Pääkysymyksiä tukeviksi alakysymyksiksi muotoituivat

- Millaisia kokemuksia devising-teatteriprosessi antaa kehitysvammaisille henkilöille?
- Tuoko Virvelin päivätoiminnan asiakkaiden unelmien näkyväksi tekeminen draamatyöskentelyn avulla lisäarvoa yksilöllisen elämän suunnittelun periaatteisiin?

Tutkimukseni rajautuu koskemaan Unelmien teatterikurssille osallistunutta asiakasryhmää eikä pyri antamaan yleispätevää ohjeistusta yhteisöteatterin käytöstä kehitysvammaisten kanssa. Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen, ja etsin vastauksia kysymyksiin laadulliselle tutkimukselle tyypillisillä aineistonkeruumenetelmillä etnografisella kenttäpäiväkirjalla, havainnoinnilla ja teemahaastattelulla, joille luon teoriapohjaa tässä luvussa. Aluksi keskityn kuitenkin kuvaamaan laadulliselle tutkimukselle ominaisia piirteitä.

4.1 Laadullisen tutkimuksen prosessiluonne

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohta on todellisen elämän kokonaisvaltainen kuvaaminen. Todellisuutta ei pyritä pilkkomaan osiin, vaan se ymmärretään moninaisena tilana, jossa tapahtumat jatkuvasti vaikuttavat toisiinsa ja muokkaavat syntyviä suhteita. Laadullinen tutkimus ei pysty eikä pyri samanlaiseen objektiivisuuteen, kuin kvantitatiivinen tutkimus, sillä tutkijan arvot vaikuttavat jatkuvasti siihen, miten hän tutkittavaa ilmiötä ymmärtää. Jos kvantitatiivinen tutkimus pyrkii todentamaan jo olemassa olevia totuusväitteitä, niin kvalitatiivinen tutkimus pyrkii paljastamaan ja löytämään tosiasioita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 161.)

Kiviniemen (2001, 68–69) mukaan laadullisen tutkimuksen prosessorientoitunut luonne tulee siitä, että aineistonkeruun välineenä on inhimillinen olento, tutkija, jonka näkökulmat ja tulkinnat tutkimastaan kohteesta kehittyvät hänen tietoisuudessaan koko tutkimusprosessin ajan. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkija menee lähelle tutkittavaa kohdetta ja pyrkii tavoittamaan tutkittavien näkökulmaa tutkittavana olevaan ilmiöön.

Yleisimmin käytetyt aineistonkeruumenetelmät, joita analysoimalla tulokset saadaan, ovat haastattelu ja havainnointi sekä päiväkirjat tai muu arkipäivän elämäntilanteissa syntynyt materiaali. Prosessinomaisuus tekee laadullisesta tutkimuksesta joustavaa. Tutkimusongelma ei ole välttämättä täsmällisesti ilmaistavissa heti tutkimuksen alussa vaan se, kuten teorianmuodostus, aineistonkeruu ja aineiston analyysi limittyvät toisiinsa ja muotoutuvat hiljalleen tutkimuksen edetessä. (Kiviniemi 2001 72–77.)

Laadullisessa tutkimuksessa ei siis lähdetä testaamaan valmista teoriaa kentälle, vaan tutkittavan ilmiön käsitteellistäminen tapahtuu prosessin edetessä. Tutkijalla on yleensä kentälle lähtiessään tietty teoreettinen pohja,

mutta lopullinen teoreettinen käsitteellistäminen tapahtuu vuorovaikutuksessa teorian ja käytännön aineistonkeruussa syntyvien näkökulmien kanssa. Joustavan prosessiluonteensa vuoksi laadullisessa tutkimuksessa olennaisinta ei ole aineistonkeruumenetelmien tarkka rajaaminen, vaan tutkittavan ilmiön mahdollisimman kattava haltuunotto ja ilmiötä koskevan käsitteellistämisen kehittyminen. (Kiviniemi 2001 72–77.)

Opinnäyteyössäni tämä laadullisen tutkimuksen prosessiluonne tuli hyvin esiin. Kentälle lähtiessäni minulla oli mielessä tietty teoriatausta, jonka pohjalta toiminnan suunnittelin ja toteutin. Aineiston keräämisen ja tulosten analysoimisen myötä toiminnan ja tutkimuksen käsitteellistäminen sai uusia teorioita laajentavia suuntia, joita avaan työni viimeisessä luvussa.

4.2 Etnografinen kenttäpäiväkirja ja havainnointi

Etnografia on havainnoinnin muoto, joka tapahtuu täysin sosiaalisen todellisuuden luonnollisissa olosuhteissa. Toisin sanoen tutkija rantautuu tutkimaan yhteisön pariin ja elää yhteisössä sen arkipäivää ennalta määrätyn ajan. Etnografisessa tutkimuksessa on kyse kokemalla oppimisesta. Tutkija pyrkii oppimaan yhteisön kulttuuria, sen ajatus- ja toimintatapoja yhteisön sisältä käsin. Oppiminen perustuu kuunteluun, katseluun ja tarkkailuun. Tavoitteena on yhteisön arjessa elämisen kautta oppia näkemään maailmaa ja ilmiöitä tutkittavan yhteisön näkökulmasta. Laadulliselle tutkimusmenetelmälle ominaisesti etnografinen kenttätutkimus pyrkii olemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti toimintoja tutkivaa. Usein tutkimisen kohteena on yksi tietty toiminta tai rajattu ryhmä, josta tietoa kerätään, ei niin strukturoidusti. Jokainen etnografinen kenttätutkimus on ainukertainen tapahtuma, joka vaatii sille sopivat kerätyn aineiston tulkinnan ratkaisut. (Esko & Suoranta 1998, 104–110.)

Grönforsin (2001, 124–125) mukaan havainnoinnin kautta pyritään keräämään aineistoa määrätyn ongelman tai ilmiön eri tekijöistä. Myös Hirsjärvi ym. (2010) tähdentävät, että havainnoinnin avulla voidaan saada suoraa, välitöntä tietoa yksilöiden ja yhteisön toiminnasta ja käyttäytymisestä. Laadullisen tutkimuksen yhteydessä havainnointi on yleensä todellisen maailman tutkimista kaukana teennäisistä laboratorio-olosuhteista. Se on sopiva aineistonkeruumenetelmä etenkin tutkittaessa vuorovaikutusta sisältäviä tilanteita, ja silloin kun tutkimustilanteet ovat ennalta arvaamattomia ja nopeasti muuttuvia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 213.) Yksi havainnoinnin etu on, että se kytkee saadun tiedon muita tutkimusmenetelmiä paremmin sen omaan kontekstiin, jolloin asiat on mahdollista nähdä niiden aidoissa yhteyksissä. (Grönfors 2001, 127.)

Havainnointia voidaan tehdä joko systemaattisesti ja tarkasti jäsennehtynä tai vapaasti ja luonnolliseen toimintaan mukautuen. Systemaattista havainnointia kuvaa keskeisimmin luokitteluskeemojen laatiminen ja niiden asiantunteva käyttö. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu yhteisön ehdoilla heidän toimintaansa. Hänelle muodostuu ryhmässä jokin rooli, jonka puitteissa hän pyrkii ymmärtämään yhteisön sisäistä kulttuuria ja pitämällä kenttäpäiväkirjaa kirjaa havaintojaan jatkuvasti. Havainnoinnin

suurin haaste on se, että tutkijan osallistuminen havainnoitavaan tilanteeseen saattaa vaikuttaa tilanteeseen ja tutkittavien käyttäytymiseen. Lisäksi tutkijan mahdollinen emotionaalinen sitoutuminen tutkittavaan ryhmään saattaa haitata tutkimuksen objektiivisuutta. Havainnot ja tutkijan omat tulokset niistä pitäisi pystyä pitämään erillään. Haasteena on myös se, että tutkija ei välttämättä ehdi kirjaamaan kaikkea havaitsemaansa ylös hetkessä, jolloin myöhemmin tehdyt muistiinpanot ovat tutkijan muistin varassa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 213–217.)

Opinnäytetyössäni aineistoa kerättiin etnografisella tutkimusotteella osallistuvasti havainnoiden. Toimin sekä ryhmän ohjaajana, ryhmän arkikulttuuriin osallistujana ja tutkimuksen tekijänä. Unelmien teatterikurssin lähtökohtana oli antaa osallistujille mahdollisimman paljon tilaa tehdä asioita omalla tavallaan harjoitusten sisälläkin. Pyrkimyksenäni oli koko ajan olla tuomatta liian valmiiksi pureksittuja sääntöjä ja toimintatapoja tekemiseen, jotta kerätyt havainnot kuvaisivat mahdollisimman hyvin ryhmän omaa tapaa toimia ja suhtautua tekemiseen. Jokaisen kokoontumiskerran jälkeen kirjasin kenttäpäiväkirjaan havaintojani 15–30 minuutin ajan. Havainnointia teki lisäksi kurssille osallistunut apuohjaaja suunnittelemani havainnointilomakkeen avulla. Pääosin myös hänen havainnointinsa oli osallistuvaa, sillä hän avusti osallistujia harjoitteiden tekemisessä havaintojen tekemisensä lisäksi.

4.3 Teemahaastattelu

Hirsjärven ym. (2010) mukaan haastattelu on pitkään ollut laadullisen tutkimuksen päämenetelmiä. Se on joustava tapa kerätä tietoa halutusta aiheesta, joka ottaa huomioon tutkittavien subjektiivisuuden, heidän tutkimukseen merkitystä luovan aspektinsa. Joustavuus syntyy haastattelutilanteen tapahtumisesta tässä ja nyt ja mahdollisuudesta säädellä tilannetta tarpeen mukaan. Haastattelun tilannesidonaisuudessa piilee myös sen haaste tutkimusmenetelmänä. Haastateltavat saattavat haastattelutilanteessa puhua toisin kuin jossain muussa yhteydessä. Siksi tuloksia tulkittaessa on hyvä olla liioittelematta tulosten yleistettävyyttä. Haastattelu voidaan toteuttaa yksilöille, pareille tai ryhmille, ja se voi olla muodoltaan strukturoitu, teemallinen tai avoin. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys eivät ole strukturoituja. (Hirsjärvi ym. 2010, 205–208.)

Opinnäytetyössäni käytin palautteen keruun yhteydessä hyvin löyhästi strukturoitua ryhmämuotoista teemahaastattelua. Haastattelun painoarvo opinnäytetyöni aineistonkeruumenetelmänä oli havainnointia ja etnografista kenttäpäiväkirjaa pienempi. Lähinnä pyrin sen avulla tukemaan muilla menetelmillä saamaani tietoa.

5 UNELMIEN TEATTERIKURSSI

Unelmien teatterikurssi toteutettiin Virvelin päivätoiminnan liikuntasalissa helmikuussa 2015. Tässä luvussa kuvaan ytimekkäästi kurssin suunnittelun lähtökohdista ja toteutumisen vaiheita. Samalla luon lyhyitä katsauksia joihinkin kurssilla käytettyjen menetelmien teorioihin. Lopuksi teen pienen reflektion kurssin onnistumisesta ohjaajuuteni kannalta.

5.1 Suunnittelun lähtökohdat ja asiakastarpeiden arviointi

Keskustellessamme opinnäytetyöni käytännön toteutuksesta Virvelin päivätoiminnassa työtäni ohjaavan työntekijän kanssa ensimmäistä kertaa, kävi ilmi, että intensiivimuotoinen teatterikurssi voisi olla toimivampi vaihtoehto kuin esimerkiksi kerran viikossa kokoontuva ryhmä. Tähän oli kaksi syytä: ensinnäkin yhden ryhmän paneutumista tietyn asian äärelle määrättyksi ajanjaksoksi toivottiin, koska tällaiseen toimintaan on harvoin mahdollisuutta Virvelin päivätoiminnan arjessa, ja toiseksi päivittäin toistuvat tapaamiset lyhyen ajanjakson aikana auttavat keskivaikeasti kehitysvammaisia osallistujia paremmin keskittymään ja muistamaan toiminnan vaiheita. Niinpä työni käytännön toteutus muotoutui yhden viikon mittaiseksi teatteri-intensiiviksi, jonka aikana ryhmä kokoontui kuusi kertaa aina puoleksi toista tunniksi kerrallaan, ja joka huipentui seuraavalla viikolla tapahtuneisiin kenraaliharjoitukseen ja esitykseen. Nimesin intensiivin Unelmien teatterikurssiksi siinä vaiheessa, kun oli aika lähettää osallistujille kurssikirje.

Olin muodostanut teatterikurssista viitteellisen rungon jo opinnäytetyöni suunnitelmaseminaaria varten, mutta varsinainen suunnittelu sai siivet vasta, kun kurssille osallistujat valittiin ja kokoonnuin heidän kanssaan ensimmäistä kertaa asiakastarpeiden arviointi-tapaamiseen. Asiakastarpeiden arvioinnilla pyrin selvittämään, miten osallistujat lähtevät mukaan toimintaan, millaisia käsityksiä heillä on teatterin tekemisestä sekä mitä he odottavat ja toivovat kurssilta. Näitä asioita selvitin toiminnallisen *Mikä sinä olisit?*-leikin, yhteisen teatteria-käsitettä koskevan aivoriihen ja odotusten jakamisella kuvakorttien avulla.

Suunnittelun lähtökohdista ja tavoitteista oli antaa osallistujille mahdollisimman monipuolinen kokemus yhteisöteatterista ja siihen liittyvistä harjoitteista samalla, kun keräsin tietoa osallistujien unelmista ja sisäisestä tiedosta. Näihin tavoitteisiin pyrin kokoamalla teatterikurssin ohjelmaan elementtejä monilta teatteri-ilmaisun osa-alueilta ja ujuttamalla itseä koskevaa kerrontaa sekä unelmatyöskentelyä osaksi toimintaa. Teatteriharjoitteita valitessani otin huomioon osallistujien kehitysvammaisuuden ja heidän haasteensa hahmottamis-, muistamis- ja motorisissa kyvyissä. Jokaisella tapaamiskerralla oli omat tavoitteensa ja tapaamiskertojen rakenne pysyi samana tuttuuden, turvallisuuden ja toiminnan raamien luomiseksi. Rakenne noudatteli seuraavaa muotoa:

- ❖ *Aloitus*, jossa osallistujat toivotettiin tervetulleiksi, kerrottiin tapaamiskerran ohjelmasta sekä kerrattiin draamasopimus.

- ❖ *Lämmittely*, jossa virittäydettiin toimintaan erilaisten hyvää mieltä tuovien ja energiaa nostattavien harjoitteiden kautta.
- ❖ *Toimintavaihe*, jossa keskityttiin kullakin kerralla vaihtuvaan aiheeseen ja sen käsittelyyn.
- ❖ *Lopetus*, jossa kerrattiin tapahtumia, jaettiin kokemuksia ja rentouduttiin.

5.2 Tutustumista ja ryhmäytymistä

Ensimmäisen kokoontumiskerran tavoitteiksi asetin tutustumisen ja turvallisen ilmapiirin luomisen. Lisäksi tarkoituksena oli, että osallistujat saisivat ensikosketuksen esillä olemiseen. Aluksi toivotin osallistujat tervetulleiksi ja kerroin heille teatterikurssista kokonaisuutena ja sen unelma-teemasta. Tämän jälkeen teimme yhdessä draamasopimuksen. Heikkisen (2004, 90–92) mukaan draamasopimus valmistaa osallistujat ottamaan vastaan draaman maailman ja asettaa draamaprosessille tarkat rajat ja pelisäännöt. Näin mahdollistuu turvallinen heittäytyminen sovittujen rajojen sisällä.

Draamasopimus on aina ohjaajan ja osallistujien yhteisesti sopima, ja jokaisella osallistujalla on oikeus siihen vaikuttaa, ja toisaalta myös vastuu noudattaa sitä. Draamasopimuksen teko sitouttaa osallistujat ryhmäprosessiin ja avaa luottamuksellisen ilmapiirin. (Heikkinen 2004, 90–92.) Muodostamamme draamasopimuksen kertaamisesta jokaisen tapaamiskerran alussa tuli tärkeä työskentelyyn virittävä ja yhteisöllisyyttä luova hetki, kun toimme kaikki kätemme yhteen toistensa päälle ja toistimme sopimuksen viimeisen kohdan ”Tästä tulee mukava juttu” yhteen ääneen nostaen kätemme korkealle ilmaan.

Draamasopimus:

- ❖ Tehdään yhdessä
- ❖ Kuuntele ohjaajia ja muita osallistujia
- ❖ Anna kaikille puheenvuoro
- ❖ Kaikki saavat osallistua omalla tavallaan
- ❖ Pidetään hauskaa
- ❖ Tästä tulee mukava juttu!

Lämmittelyharjoituksina ensimmäisellä tapaamiskerralla olivat tanssillinen ja liikunnallinen *Seuraa johtajaa* sekä *Kenkäviesti*. Tarkoituksena oli harjoitusten kautta poistaa jännitystä niin kehosta kuin mielestäkin ja luoda mukavaa tunnelmaa. Olin pyytänyt osallistujia ottamaan mukaansa jonkin heille tärkeän esineen tai tavarat, ja toimintavaihe alkoi näiden tavaroiden esittelyllä piirissä. Näin tutustuimme toisiimme ja mieltymyksiimme tavaroiden välityksellä. Seuraavaksi esineet ja niiden omistajat lähtivät tanssiin ja liikkumaan tilassa ja alkoivat tervehtiä toisiaan niin, että omistajat toimivat esineiden puheentuottajina. Lopulta kaksi esinettä muodosti pareittain pienen esityksen muulle ryhmälle esitettäväksi. Ennen esittämistä harjoittelimme myös näyttävää sisääntuloa ja lavan haltuunottoa. Esitysten ai-

kana harjoittelimme aplodien ja kehujen antamista. Ensimmäinen tapaamiskerta päättyi jakamispiiriin sekä rentoutumiseen rauhallisen kappaleen tahdissa.

5.3 Improvisaatio tarinan maailmassa

Toisen tapaamiskerran tavoitteina oli tutustuttaa osallistujat improvisaation maailmaan, lisätä heidän heittäytymiskykyään sekä harjoitella tarinassa ja roolissa olemista. Tutkimuksen kannalta tavoitteina oli tuoda osallistujien sisäistä tietoa ja toiveita esille. Improvisaatiossa korostuu sen luojan Keith Johnstonen mukaan heittäytymisen ja hyväksymisen merkitys. Tyhjästä luotu tarina etenee joustavammin, kun osallistujat hyväksyvät toistensa esittämiä tarjouksia, eivätkä yritä itse keksiä maailman parasta tarinaa. Improvisaatiossa tavoitteena on kuunnella toista ja itseään niin, että luottaa niihin asioihin mitä toinen tarjoaa ja mitä itselle tulee ensimmäisenä mieleen. Improvisaatioteatterin yksi perusteesei, ”*Moka on lahja*”, tarkoittaa sitä, että improvisaatiossa laitetaan itsensä likoon pelkäämättä epäonnistumisia. (Aho & Teerijoki 2007, 50.)

Unelmien teatterikurssilla improvisaation maailmaan lähdettiin keksimäni tarinan kautta. Aloituksen ja draamasopimuksen kertaamisen jälkeen lämmittelimme *Rokkiringin* ja *Liike & Äänihipan* avulla. Sitten kukin osallistuja sai valita paikalle tuomistani päähineistä itselleen mieluisimman ja tutustuimme tilassa vapaasti liikkuen toisiimme uusissa rooleissamme. Kerroin osallistujille, että kuulumme ryhmään, joka on valittu lähtemään seikkailuun hyvää haltijatarta etsimään. Seikkailu sisälsi erilaisia vaiheita, tehtäviä ja haasteita, jotka liittyivät improvisointiin. Matkalla löysimme kolme tehtäväkuorta, joiden harjoitteita teimme ryhmässä. Harjoitteet olivat *Sana improvisaatio piirissä*, *Improvisaatiopuu* ja *Sanasta esitykseksi*. Kun vihdoin löysimme hyvän haltijattaren, jokainen osallistuja sai esittää tälle kaksi toivetta. Luovuttuamme rooleistamme pidimme jakamispiirin, jossa kertsimme tapahtumia ja kokemuksia sekä päätimme kokoontumisen loppuluuluun ja rentoutumiseen.

5.4 Tarinoimista

Kolmannen tapaamiskerran teemana oli tarinankerronta. Taustateorianä oli sadutus ja sen yhteisöllisyyttä ja osallisuutta luova aspekti. Sadutuksessa saduttaja ilmaisee halunsa intensiivisesti kuunnella saduttajaa sanomalla: ”Kerro minulle satu, juuri sellainen kuin itse haluat. Minä kirjaan sen ylös sellaisena, kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi ja voit muuttaa tai korjata sitä, mikäli haluat.” Karlssonin (2014, 26–28) mukaan sadutus on vahvasti yhteistä ja yhteisöllistä, mutta samaan aikaan henkilökohtaisesti koskettavaa. Siksi se sopii käytettäväksi monissa tilanteissa, kuten ryhmäytymisessä ja yhteenkuuluvuuden tunteen luomisessa. Sadutus sopii myös silloin, kun halutaan iloita tai jakaa jotakin vakavaa tai kun halutaan kohdata toinen arvostavasti ja saada tietoa tämän ajatuksista. Sadutuksen avulla voidaan luoda kohtaava ilmapiiri ja kerätä tietoa osallistujien kiinnostuksen kohteista. Sen kautta voi myös tuottaa omaa kulttuuria tai tutustua toisen

kulttuuriin. (Karlsson 2014, 27–28.) Teatterikurssilla saduttamisen käytön tavoitteina oli antaa osallistujille kokemus kuulluksi tulemisesta sekä siitä, että jokainen osaa kertoa tarinan ja jokaisen kertoma tarina on arvokas. Lisäksi halusin selvittää, voisiko tarinankerronnan keinoin tuottaa käsikirjoitusta devising-teatterimenetelmällä luotavaan yhteiseen esitykseen.

Aloituksen ja draamasopimuksen kertaamisen jälkeen lämmittelimme *Vapaan tanssin* ja *JOO!-harjoituksen* keinoin. Lisäksi teimme teemaan sopien *Eläinten kuoro-* ja *Eläinpiiri-*harjoituksia. Olin tuonut mukani ja asettanut esille kokoelman pehmoeläimiä, joista kukin osallistuja toimintavaiheen alkaessa sai vuorollaan valita mieleisensä omaa tarinaa kertomaan. Arvelin, että saduttaminen pehmoeläinten avulla voisi madaltaa kynnystä tarinan kertomiseen. Kun jokainen oli vuorollaan kertonut oman tarinansa, teimme vielä yhden yhteisen tarinan. Tarinointi ei vienyt niin paljon aikaa kuin olin arvioinut, joten teimme lopuksi *äänenkäyttöharjoituksia*.

5.5 Unelmista kohtauksiksi

Kolmannen ja neljännen tapaamiskerran välissä oli vain ruokailu, joten neljäs tapaamiskerta jatkui osittain samalla tarinan kertomisen teemalla. Nyt tavoitteina oli kokeilla saduttamista vielä ilman pehmoleluja ja tuottaa sitten tietoa jokaisen osallistujan unelmista esityksen käsikirjoituksen pohjaksi.

Hohenthal-Antin (2009, 140) kirjoittaa muistelutyön ohjaamisen yhteydessä hyvän ryhmäilmaston luomisen tärkeydestä. Turvallinen ja kannustava ilmapiiri rohkaisee osallistujia jakamaan ikäviäkin muistoja ilman pelkoa naurunalaiseksi joutumista. Osallistujien on myös koettava, että kaikkien muistot ja kokemukset ovat yhtä tärkeitä. Turvallisuuden lisäksi ilmapiiriin tulisi luovassa työskentelyssä kannustaa avoimuuteen ja rohkeuteen. Hyvä ryhmäilmasto syntyy, kun työskentelyssä on sallivuutta, hyväksyntää, arvostamista, rohkaisua, kannustamista, rentoutta, huumoria, spontaaniisuutta ja yksilöllistä huomioimista. Lisäksi on tärkeää olla tuijottamatta lopputulokseen ja painottaa prosessin tärkeyttä. (Hohenthal-Antin 2009, 140.) Nämä seikat koin tärkeiksi koko teatterikurssin, mutta etenkin unelmatyöskentelyn yhteydessä. Omien unelmien esille tuominen on hyvin henkilökohtainen asia, joka vaatii oikeanlaisen ilmapiirin onnistuakseen ja jättääkseen hyvän muiston osallistujien mieliin.

Virittäytyminen takaisin työskentelyyn tehtiin *Liikkumistapa-* ja *Tervehtimistapa-*harjoitteiden avulla. Teimme myös *Peili-*harjoitusta rauhallisen musiikin soidessa taustalla. Ryhmätarinoinnin jälkeen pyysin osallistujia kertomaan unelmistaan vuorollaan ja kirjasin niitä ylös. Lopulta valitsimme jokaiselta yhden unelman, jonka ympärille aloimme yhdessä improvisoiden ja toimien muodostaa teatraalista kohtausta. Unelman omistaja sai itse kertoa keitä henkilöitä kohtaukseen kuuluu ja mitä kaikkea siinä tapahtuu. Kun aika kävi vähiin, pidimme vielä jakamisiiriin ja päätimme kokoontumisen rentoutumiseen ja loppulauluun.

5.6 Harjoitellen kohti esitystä

Viidennen ja kuudennen tapaamiskerran tavoitteina oli jatkaa aloitettua unelmien kohtauksiksi luomista sekä hioa ja harjoitella näin syntyvää esitystä. Kummankin kerran alussa kertosimme draamasopimuksen ja teimme lämmittelyharjoituksina *Vapaata tanssia*, äänenkäyttöharjoitteita, kuten *Kuninkaan puhetta* sekä tunnetilaharjoitteita, kuten *Koiralaumojen kohtaamista*. Luomissamme unelmakohtauksissa unelman omistaja esitti aina itseään ja muiden unelmoijien kohtauksissa hän toimi jossakin apuroolissa.

Työskentelyn ja kokoamisen myötä saimme luotua viisi kohtausta sisältävän näytelmänpätkän, jonka kesto oli noin 20 minuuttia. Käsikirjoituksesta muodostui selkeä ja yksinkertainen, ja kohtauksien omakohtaisuus auttoi osallistujia muistamaan tapahtumia ja vuorosanoja paremmin. Myös harjoittelemista sisältäneet tapaamiskerrat päättyivät tapahtumien ja kokemusten kertaamiseen ja jakamiseen piirissä sekä rentoutumiseen tutun loppulaulun soidessa.

Koska teatterikurssin viimeisen tapaamisen ja esityksen välissä oli viikonloppu, pidimme vielä kenraaliharjoitukset esitystä edeltävänä päivänä. Esitimme *Minun Unelmani*-näytelmän koko Virvelin päivätoiminnan väelle liikuntasalissa. Esitys koostui viidestä kohtauksesta ja unelmasta. Siinä lennettiin etelän matkalle Filippiineille ja vierailtiin vanhassa opinahjossa tervehtämässä tuttuja. Muut kohtaukset keroivat työstä laulajana keikkalavoilla sekä siivoojana toimimisesta. Viimeisessä kohtauksessa tehtiin retki kylpylään. Esitys sai raikuvat aplodit ja esiintyjät hurraahuutoja. Esityksen jälkeen istuimme vielä alas kertomaan päivätoiminnan väelle teatterikurssista ja vastaamaan katsojia askarruttaviin kysymyksiin. Lisäksi näytimme joitain tekemiämme harjoituksia ja jaoimme tarinankerronnan satoa.

5.7 Palautteen kerääminen ja oma reflektio kurssista

Pari päivää esityksen jälkeen kokoonnuimme teatterikurssilaisten kanssa vielä kerran palautetilaisuuteen. Tavoitteenani oli saada osallistujilta ja avustavalta ohjaajalta palautetta teatterikurssista ohjauskokonaisuutena sekä saada tukea havainnointilomakkeen ja kenttäpäiväkirjan avulla keräämälleni tiedolle osallistujilta itseltään. Osallistujien kokemuksia kurssista keräsin rivikyselyn ja hyvin löyhästi strukturoidun teemahaastattelun avulla. Rivikyselyssä osallistujat saivat vastata yksinkertaisiin teatterikurssista koskeviin kysymyksiin, *kyllä/ei/en tiedä* – vastauksin liikkumalla rivissä eteen tai taakse tai jäämällä paikalleen. Teemahaastattelussa muistelimme ja kertosimme kaikkea, mitä teatterikurssilla teimme, jonka jälkeen jokainen sai vuorollaan kertoa, mikä teatterikurssilla oli ollut parasta ja mikä oli jäänyt päällimmäisenä mieleen. Palautetilaisuus päättyi kehupiiriin, jossa annoimme toisillemme hyvää palautetta niin, että palautteen saaja oli selin palautteen antajiin ja vain otti vastaan hänestä kertovaa puhetta.

Osallistujien ja avustavan ohjaajan antaman palautteen perusteella Unelmien teatterikurssi oli onnistunut kokonaisuus. Olen myös itse tyytyväinen työhöni ohjaajana ja kokonaisuuden suunnittelijana. Opin prosessin aikana suunnittelemaan ja ohjaamaan asiakasryhmän erityispiirteitä huomioivaa

draamatyöskentelyä. Onnistuin valitsemaan harjoituksia, jotka eivät olleet liian vaikeita mutta haastoivat osallistujia sopivalla tavalla. Lisäksi opin ohjauksien aikana antamaan ohjeita yhä selkeämmin ja kannustamaan kutakin osallistujaa yksilöllisesti.

Kurssin haastavin osa-alue oli sadutus/tarinankerronta. Perinteisessä muodossaan se oli suurimmalle osalle asiakkaita yllättävän hankalaa eikä herättänyt innostusta. Jos vetäisin vastaavan kurssin tulevaisuudessa, pyrkisin tekemään tarinankerronnan helpommaksi teemoittelemalla sitä ja antamalla vielä enemmän apulauseita. Jos aikaa ja innostusta tarinankerrontaan olisi ollut enemmän, se olisi voinut ottaa tärkeämmän roolin myös osana syntyneen esityksen käsikirjoitusta. Nyt improvisaatio osoittautui anteliaammaksi keinoksi esityksen kohtausten synnyttämiseen. Kuitenkin koska kyseessä oli ryhmästä lähtevä devising-teatteriprosessi, ei näitä asioita voi täysin ennakoita ja suunnitella etukäteen.

6 AINEISTON KERTOMAA – TOIMINTAA, TUNNELMIA, UNELMIA

Tässä luvussa selvitän, millaisia tutkimuksellisia tuloksia keräämästäni aineistosta olen analyysin avulla löytänyt. Aluksi kerron, miten olen aineistoa analysoinut. Tämän jälkeen avaam tuloksia jokaisesta aineistonkeruumenetelmästä havainnoinnista, etnografisesta kenttäpäiväkirjasta sekä palautetilaisuuden rivikyselystä ja teemahaastattelusta erikseen. Lisäksi vertaan eri menetelmien tuloksia toisiinsa. Tuloksien avaamisen myötä toivon, että lukijalle piirtyy mieleen jonkinlainen kuva siitä, millaista tekeminen Unelmien teatterikurssilla oli.

6.1 Aineiston analysointi

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointi lähtee aineistosta itseltään. Muuttujia ei luokitella etukäteen, vaan analysoinnissa jäsennetään ja nostetaan esiin ne teemat, jotka ovat tutkittavan ilmiön kannalta tulkittavissa merkityksellisiksi. Analysointi pyritään tekemään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, jolloin tutkittavaa ilmiötä ja sen erityispiirteitä tarkastellaan suhteessa kontekstiin, jossa ne ovat. (Kiviniemi 2001, 68,71–72.)

Teemoittelu on myös Hirsjärven ym. (2010,224) mukaan yksi tavallisimmista laadullisen aineiston analyysimenetelmistä. Minä lähdin liikkeelle teemoittelemalla kenttäpäiväkirjani sekä suunnittelemani havainnointilomakkeen (ks. liite nro 2) merkintöjä. Olin jakanut lomakkeen tutkimuskysymyksiäni vastaavasti kolmeen tasoon. Toimintatason havainnoilla oli tarkoitus kerätä tietoa siitä, miten osallistujat kokevat yhteisen teatterin tekemisen eli miten devising-teatteri sopii keskivaikeasti kehitysvammaisen asiakasryhmän sisäisen tiedon ja unelmien näkyväksi tekijänä. Sisäisen tiedon tason havainnoinnilla oli tarkoitus saada tietoa siitä, miten paljon erilaiset harjoitteet ja tekeminen teatterikurssin aikana nostavat osallistujissa

esiin puhetta heistä itsestään, heidän elämästään, vahvuuksistaan ja kiinnostuksen kohteistaan. Unelmatason havainnoinnilla pyrittiin keräämään tietoa siitä, millaisia toiveita, haaveita ja unelmia osallistujilla on.

Koska havainnointilomakkeen toimintataso sisälsi eniten paljon toisistaan poikkeaviakin havainnointikohteita, jaoin sen kolmeen *tunnelman*, *toiminnan* ja *esillä olemisen* teemaan (ks. taulukko 1), joiden avulla oli helpompi kuvata unelmien teatterikurssin toiminnan vaikuttavuutta. Luomani kolmen teeman alle kokosin kaikki toimintatason havainnoinnin kohteet.

TAULUKKO 1. Havainnointilomakkeen toimintatason teemoittelu

Tunnelma	Toiminta	Esillä oleminen
Iloa/Naurua	Heittäytymistä	Esiintymisvarmuuden
Innostuneisuutta	Kuuntelemista	lisääntymistä
Liikuttuneisuutta	Kannustusta	Esiintymisestä
Haluttomuutta	Yhteishenkeä	nauttimista
Tyytymättömyyttä	Onnistumista	Esilläolo
Tylsistyneisyyttä	Osaamista	pelottaa/jännittää
Erimielisyyttä	Keskittymiskykyä	
	Ei ymmärrä	
	Ideoiden antamista	

Havainnointilomakkeen sisäisen tiedon tasoon en puuttunut teemoittamalla, koska sen havainnointikohteita oli vähemmän ja ne kaikki koskivat itsestä kertomista. Unelmatason unelmat kokosin neljän teeman alle, jotka olivat *matkat*, *arjen rikastuttaminen*, *työ* ja *aineelliset asiat*. Näitä voi tarkastella taulukossa 2. Kenttäpäiväkirjani merkinnöistä keräsin havainnointilomakkeen tasoihin ja niiden teemoihin sopivia merkintöjä ja vertailin, olivatko avustavan ohjaajan tekemä havainnointi ja itse kirjoittamani kenttämuistiinpanot samoilla linjoilla. Unelmien teatterikurssin päättävässä palautetilaisuudessa osallistujille tekemäni rivikyselyn suunnittelin havainnointilomakkeen ja kenttäpäiväkirjan merkintöjen pohjalta testatakseni, olivatko osallistajat kokeneet kurssin sellaisena, kuin havainnointi ja päiväkirja antoivat ymmärtää.

6.2 Havainnointi – toiminta-, unelma- ja sisäisen tiedon taso

Olin suunnittelut havainnointilomakkeen mahdollisimman monipuolista ja monitasoista tietoa antavaksi. Lomake toimi periaatteella, jossa merkintä laitettiin niin monta kertaa kuin havainto tehtiin. Jokaisen havainnon vierellä oli tilaa lisäkommenteille koskien tehtyä havaintoa. Havainnointilomaketta täytti kurssille osallistunut avustava ohjaaja, joka oli koko prosessin ajan sama henkilö. Joillain tapaamiskerroilla hän ehti keskittymään havainnointiin paremmin kuin toisilla. Tämä riippui tehtävästä toiminnasta ja siitä, kuinka paljon osallistujat tarvitsivat apua. Varsinkin viimeisillä tapaa-

miskerroilla, kun harjoittelimme esitystä, havainnointimerkinnot olivat harvempia. Havainnointilomake täytettiin kaikilla kuudella teatterikurssin tapaamiskerralla.

1. Toimintataso

Havainnointilomakkeen toimintatason teemoittelulla sain seuraavan laisia tuloksia:

Tunnelma

- ❖ **Iloa/Naurua** unelmien teatterikurssilla esiintyi huomattavan paljon. Monenlaisista harjoituksista ja omasta sekä muiden tekemisestä iloittiin. Nauru saattoi liittyä omaan onnistumiseen tai harjoitusten tuomiin koomisiin tilanteisiin.
- ❖ **Innostuneisuutta** esiintyi myös paljon. Se liittyi etenkin liikunnallisiin tanssiharjoitteisiin sekä oman unelman käsittelyyn ja esittämiseen.
- ❖ **Liikuttuneisuutta** esiintyi jokaisella tapaamiskerralla useaan otteeseen. Se syntyi etenkin omia toiveita hyvälle haltijalle esitettäessä ja omien unelmien pohjalta tehtyjä kohtauksia harjoiteltaessa ja esitetäessä.
- ❖ **Haluttomuutta osallistua** esiintyi unelmien teatterikurssilla pieniä määriä. Se liittyi yleensä jännittämiseen tai siihen, että aikataulu ei sopinut normaaliin päivittäiseen rytmiin.
- ❖ **Tyytymättömyyttä, tylsistyneisyyttä ja erimielisyyttä** ei teatterikurssilla juurikaan esiintynyt.

Yhteenvetona Unelmien teatterikurssin tunnelmasta voisi siis sanoa, että se oli paljon iloa, naurua ja innostuneisuutta sisältävää. Lisäksi merkittävää oli tunnelman tunnepitoisuus, joka tuli esille ilon lisäksi liikuttuneisuutena.

Toiminta

- ❖ **Heittäytymistä** esiintyi teatterikurssilla paljon erilaisten harjoitteiden yhteydessä. Se liittyi rooleissa olemiseen ja etenkin improvisaatioon.
- ❖ **Kuuntelemista** havaittiin teatterikurssilla paljon etenkin ohjeiden antamisen, tarinan kertomisen ja omien unelmien jakamisen yhteydessä.
- ❖ **Kannustusta ja yhteishenkeä** esiintyi myös paljon ja se oli liitoksissa esilläoloon ja joka kerralla tapahtuneeseen draamasopimuksen sinetöintiin.
- ❖ **Onnistumista ja osaamista** havaittiin suhteellisen paljon. Sitä koettiin monenlaisten harjoitteiden yhteydessä sekä esityksessä.
- ❖ **Keskittymiskykyä** esiintyi aika paljon erilaisissa harjoitteissa ja esiintymistilanteessa.
- ❖ **Ymmärtämättömyyttä** havaittiin jonkin verran ja se liittyi joidenkin harjoitusten ohjeiden antamiseen.
- ❖ **Ideoiden antamista** esiintyi kohtalaisesti ja se oli liitoksissa improvisointiin ja omien unelmakohtausten rakentamiseen.

Havainnot Unelmien teatterikurssin toiminnasta kertovat, että kurssilla valitsi teatterin tekemiselle ehkä tyypillinenkin tekemisen meininki. Heittäytymistä ja läsnäoloa kuuntelemisen muodossa esiintyi paljon. Havainnot kertovat myös siitä, että yhdessä tekeminen toi osallistujille onnistumisen kokemuksia ja tilaisuuksia esitellä omaa osaamista.

Esillä oleminen

Esillä oleminen teeman alla olevat havainnot olivat huomattavasti vähäisempiä kuin tunnelman ja toiminnan teemojen alla olleet havainnot. Tämä saattoi johtua siitä, että tämän teeman alla olevia havainnoinnin kohteita oli vaikeampi paikantaa, ja siitä, että vain joillain osallistujista esiintyi esimerkiksi esiintymiseen liittyvää jännittämistä sekä siitä, että esiintyminen oli lopulta suhteellisen pieni osa unelmien teatterikurssia. Niinpä voidaan todeta, että

- ❖ **Esiintymisvarmuuden lisääntymistä, esiintymisestä nauttimista ja esillä oleminen jännittävyttä** esiintyi kurssilla kohtalaisesti.

2. Sisäisen tiedon taso

Havainnointilomakkeen sisäisen tiedon tasolla havaintoja esiintyi suhteellisesti vähemmän kuin toiminnan tasolla. Tämä saattoi johtua siitä, että teatterikurssilla ei tehty tarpeeksi sellaisia harjoituksia, jotka olisivat kannustaneet itsestä kertomiseen sekä siitä, että monet sisäisen tiedon tason havainnoinnin kohteista saattoi niputtaa ensimmäisen itsestä kertomisen otsakkeen alle. Sisäisen tiedon tason havainnoinnin tulokset kuitenkin antavat selvän kuvan teatterikurssin unelmateeman toteutumisesta.

- ❖ Eniten unelmien teatterikurssilla esiintyi **Itsestä kertomista** sekä **Puhetta ja ilmaisua haaveista ja toiveista**. Nämä havainnot olivat liitoksissa tehtyihin harjoitteisiin ja unelmien piiriin.
- ❖ **Omasta elämästä kertomista, Ilmaisua asioista, joista pitää, Ilmaisua omista taidoista** sekä **Ilmaisua itselle tärkeistä asioista** havaittiin vain nimellinen määrä.

3. Unelmataso

Havainnointilomakkeen unelmatasolle kertyi monenlaisia osallistujien unelmia, toiveita ja haaveita, kuten huomataan taulukosta 2.

TAULUKKO 2. Esiin tulleiden unelmien teemoittelu

Matkat	Arjen rikastuttaminen	Työ	Aineelliset asiat ja muut
Filippiineille Venäjälle Espanjaan Turkkiin Lämpöiseen	Bänditoiminnan jatkuminen Retki kylpylään Retki kahvilaan kaupungille	Siivoojana Poliisilaitokselle töihin Laulajana esiintyminen	Auto Rattikelkka Lottovoitto Vauva Digitaalisen

”Tästä tulee mukava juttu!”

maahan Laivalla Ruotsiin Lentokoneella Ruotsiin	Retki entiseen opinahjoo vanhoja tuttuja tapaamaan Sukulaisvauvan kyläily	keikalla	näytön katsominen
--	--	----------	----------------------

6.3 Kenttäpäiväkirja: haasteita ja heittäytymistä

Kirjoitin etnografista kenttäpäiväkirjaa jokaisen unelmien teatterikurssin tapaamiskerran jälkeen. Päiväkirjassa tein havaintoja ohjauksien kulusta, tunnelmasta ja osallistujista. Aineiston analysointivaiheessa etsin päiväkirjamerkinnöistä havainnointilomaketta vastaavia teemoja ja päädyin seuraaviin tuloksiin:

- ❖ **Nauru ja ilo** sekä **Innostuneisuus** saivat päiväkirjassa eniten mainintoja. Ne liittyivät yhdessä tekemiseen sekä erillisiin harjoitteisiin ja esiintymiseen.
- ❖ **Liikuttuneisuuden** kuvaamista varsinkin toiveiden ja unelmien esittämisen yhteydessä päiväkirjassa oli paljon.
- ❖ **Heittäytyminen, onnistumisen kokemukset** ja **yhteishenki** nousivat nekin esiin päiväkirjamerkinnöissä eri tapaamiskertojen, harjoitteiden ja esityksen yhteydessä. Toisaalta myös **esillä olemisen jännittävävydestä** löytyi päiväkirjassa havaintoja.
- ❖ Päiväkirjamerkinnöissä joitakin mainintoja saivat myös **kannustaminen, keskittyminen, ideoiden antaminen, itsestä ja unelmistaan kertominen** sekä **ymmärtämisen haasteet**.

Yhteenvedona kenttäpäiväkirjan annista suhteessa havainnointilomakkeeseen voisi todeta, että ne olivat koko Unelmien teatterikurssin ajan samoilla linjoilla. Nauru/ilo, innostuneisuus ja liikuttuneisuus sekä onnistumisen kokemukset ja yhteishenki saivat eniten mainintoja päiväkirjamerkinnöissä. Päiväkirjassa oli myös mainintoja havainnoinnin kohteista, joita havainnointilomakkeesta ei löytynyt. Näitä olivat eläytyminen, läsnäolo ja tekemisen ajoittainen haastavuus.

6.4 Rivikysely: innostumista, onnistumista ja yhteishenkeä

Unelmien teatterikurssin palautetilaisuudessa tekemäni rivikyselyn tarkoituksena oli siis saada tietoa siitä, kokivatko osallistajat teatterikurssin sellaisena kuin havainnointilomake ja kenttäpäiväkirjamerkinnät antoivat ymmärtää. Rivikyselyssä esitin osallistujille 13 mahdollisimman yksinkertaista teatterikurssia koskevaa kysymystä, joihin he vastasivat liikkumalla rivissä seuraavin säännöin: askel eteen = Kyllä, askel taakse = Ei, paikallaan pysyminen = En osaa sanoa. Rivikyselyn tuloksia voi tarkastella taulukossa 3.

TAULUKKO 3. Rivikyselyn tulokset

KYSYMYS?	KYLLÄ	EN SANOA	OSAA	EI
Oliko teatterikurssilla naurua ja iloa?	5			
Olitko innostunut?	5			
Kuuntelitko muita?	5			
Kannustitko muita?	5			
Saitko onnistumisen kokemuksia?	5			
Oliko tylsää?				5
Kerroitko asioita itsestäsi?	4			1
Piditkö esiintymisestä?	4	1		
Jännittikö esiintyminen?				5
Ymmärsitkö aina kaikki ohjeet?	3	2		
Oliko eri mielisyyksiä?	1	1		3
Koitko, että ”Minä osaan”?	4			1
Oliko yhteishenkeä?	5			

Rivikyselyn tulosten perusteella vaikuttaisi, että osallistujat kokivat Unelmien teatterikurssilla naurua ja iloa, olivat innostuneita ja saivat onnistumisen kokemuksia juuri niin kuin havainnointilomakkeen ja kenttäpäiväkirjan merkinnät antoivat ymmärtää. Liikuttuneisuus, joka oli havaintojen perusteella merkittävä osa teatterikurssia, jäi rivikyselystä pois, koska arvioin sen olevan osallistujille hankala aihe hahmottaa. Esiintymisen jännittämisen osalta rivikysely ei antanut aivan samaa tietoa kuin tehdyt havainnot. Kaikki vastasivat, ettei esiintyminen jännittänyt, vaikka todellisuudessa jännittäminen oli joidenkin kohdalla silminnähtävää ja puheissa kuultavaa.

6.5 Teemahaastattelu: ”Kun lennettiin salin ympäri”

Toinen tapani kerätä tietoa osallistujien teatterikurssikokemuksista oli pautetilaisuudessa pitämäni hyvin löyhästi strukturoitu ryhmämuotoinen haastattelu temalla: *Mikä oli parasta ja mikä jäi mieleen unelmien teatterikurssilla*. Varsinaista haastattelua edelsi yhteinen kurssilla tapahtuneen

kertaaminen. Tein haastattelun aikana muistiinpanoja kenttäpäiväkirjaani, ja niiden pohjalta osallistujat kokivat kurssilla muun muassa seuraavaa:

- ❖ *”Kurssilla oli, hauskaa, kivaa ja mahtavaa.”*
- ❖ *”Kun sai olla poliisi.”*
- ❖ *”Oma unelma oli parasta, oma kohtaus, kun siivosin.”*
- ❖ *”Possu, joka oli ekana päivänä mukana.”*
- ❖ *”Kun lennettiin salin ympäri.”*
- ❖ *”Oma esitys oli parasta, se kun menin moikkaamaan vanhoja tuttuja.”*
- ❖ *”Parasta oli yhdessä huudettu 'Tästä tulee mukava juttu' jokaisella tapaamiskerralla.”*
- ❖ *”Hyvä Fani edessä jäi mieleen”*
- ❖ *”Olen puhunut kaverille ja hoitajalle, että täällä on ollut kivaa.”*
- ❖ *”Parasta oli matka hyvän haltijattaren luokse.”*
- ❖ *”Ihanaa, kun pääsi esiintymään, näyttelemään.”*

Teemahaastattelussa ylös kirjaamani osallistujien kommentit vahvistavat havainnoinnin ja kenttäpäiväkirjamerkintöjen tuloksia. Osallistujat olivat kokeneet Unelmien teatterikurssin iloisena, innostavana ja yhteisöllisenä. Mieleen oli jäänyt etenkin oman kohtauksen esittäminen, jonka muistelemisen palautetilaisuudessakin aiheutti joillekin osallistujista liikuttumista. Kommentit kuvaavat hyvin myös sitä, että Unelmien teatterikurssilla on kerätty monenlaisia, mieleenpainuvia kokemuksia.

7 DRAAMA TOIMII – AITOJA TUNTEITA JA SYVEMPÄÄ TIETOA

Opinnäytetyöni lähtökohtana olivat yksilökeskeisen elämänsuunnittelun periaatteet ja tavoitteena kehitysvammaisten henkilöiden oman äänen kuuluville saattaminen. Tutkimuskysymyksinä oli selvittää, miten draama voi toimia kehitysvammaisten henkilöiden unelmien ja sisäisen tiedon näkyväksi tekijänä sekä millaisia unelmia teatterikurssille osallistujilla on. Keinoina oli devising-teatteriprosessi unelmat-teemalla. Tässä raporttini viimeisessä luvussa tulkitsen analysoimaani aineistoa ja esitän tutkimukseni tuloksia vuorovaikutuksessa teoriakirjallisuuden kanssa. Lopuksi arvioin tutkimukseni luotettavuutta ja pohdin, miten Unelmien teatterikurssia voisi kehittää eteenpäin ja soveltaa muille asiakasryhmille.

7.1 Draama unelmien ja sisäisen tiedon näkyväksi tekijänä

Kiviniemen (2001) mukaan tulkinnallisuus on kiinteä osa laadullista tutkimusta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii usein tuomaan esiin tietyn sosiaalisen todellisuuden sisäistä näkemystä. Häntä kiinnostaa se tutkittavien henkilöiden yksilöllinen merkityksenanto, joita he eri ilmiöille antavat. Samaan aikaan tutkijan omat tarkastelunäkökulmat vaikuttavat aineistonkeruuseen ja sitä kautta analysoidun aineiston luonteeseen. Aineisto rajautuu

ydinsanomaksi, jonka tutkija haluaa tulkintansa avulla erityisesti nostaa tarkastelun keskipisteeksi. Syntyneitä tutkimusraporttia voi luonnehtia tutkijan henkilökohtaiseksi konstruktioksi tutkittavana olleesta ilmiöstä. Tämä tuo laadulliseen tutkimukseen tulkinnallisuutta korostavia painotuksia. (Kiviniemi 2001, 74–75,79.)

Omassa tutkimustulosten tulkinnassani ydinsanomaksi unelmatiedon ja teatterin tekemisen tuottaman ilon ja onnistumisen kokemuksen lisäksi nousee etenkin omien unelmien esittämisen yhteydessä osallistujissa herännyt liikutus, joka toi unelmien teatterikurssiin terapeutin vivahteen. Draamatyöskentelyssä aina mukana olevat tunteiden läsnäolo ja niiden ilmaisemisen helppous sekä työskentelyn terapeutisuus olivat tutkimukseni tärkeimmät löydökset, joille pyrin tuloksia tulkitessani löytämään joitakin teoreettisia perusteluja.

Kehitys- ja puhevammaisten parissa väitöskirjatutkimuksen tehnyt Pulli (2010) näkee draaman jokamiehen kulttuurina ja kuntoutuskeinona, jonka tavoitteet voidaan sekä kätkeä siihen että paljastaa siitä. Hänen mukaansa draamatyöskentelyn vaikutuksia ei ole helppo mitata, mutta vaikutuksen hetki on selvästi tunnistettavissa. Vaikutus perustuu Heikkisenkin (2010) mainitsemaan esteettiseen kahdentumiseen. Vaikka kehitysvammaisen henkilö ei välttämättä tunnista draamassa tapahtuvaa toden ja ei-toden välitilaa, on esteettisen kahdentumisen tuottama elämys sisäankirjoitettuna hänen ihmisyyteensä. Vaikuttavuus syntyy, kun draaman maailmassa koetut aistimukset koskettavat ja herättävät tunteita. (Pulli 2010, 171, 182.)

Unelmien teatterikurssilla nämä Pullin (mt.) ajatukset näkyivät käytännössä. Vaikka draamatyöskentelyn vaikutukset tulivat selvästi esille osallistujien liikuttumisena, oli havainnoinnin keinoin mahdotonta mitata, mitä kussakin osallistujassa todella tapahtui. Seuraavassa pyrin kuitenkin avaamaan muiden ammattilaisten näkemyksiin pohjautuen omaa tulkintaani Unelmien teatterikurssin vaikuttavuudesta osallistujiin.

Draamatyöskentelyn terapeutisuus syntyy sen eheyttävästä vaikutuksesta. Kuten jo teoriaosuudessa esitin taiteen kuntouttavan ja vuorovaikutusta mahdollistavan luonteen yhteydessä, taide ja draama voivat toimia kielenä niillä tunteiden alueilla, joihin sanat eivät riitä. Draaman kautta yhteyden luominen näihin psyyken alueisiin mahdollistaa kokijan, tekijän ja osallistujan voimaantumista. Verrattuna draamaterapian yksilöön keksittyvään työskentelyyn, yhteisöteatterin ja soveltavan draaman terapeutisuus syntyy yleisinhimillisen todellisuuden tutkimisesta ja muutoksen mahdollisuudesta. Draamatyöskentelyn avulla voi löytää uuden tavan hahmottaa ja ymmärtää omaa todellisuuttaan, ja tuloksena voi olla kokonaisempi, eheämpi elämässä oleminen. (Häkämies 2005, 153–154.)

Jamesin (1996, 20) mukaan terapeutista, kun se saavutetaan, on aito kohtaaminen tässä hetkessä. Sen syntyminen on mahdollista silloin, kun terapeutti kohtaa asiakkaan rehellisesti ja luonnollisesti eikä pyri sulkemaan omaa persoonaansa pois terapiatilanteesta. James tähdentääkin, että tällainen kohtaaminen ja hoitavan suhteen syntyminen on mahdollista ja tapah-

tuu usein spontaanisti terapiatilanteen ulkopuolellakin asiakkaan ja hoito-henkilökunnan välillä. Aito kohtaaminen on se aines, johon myös draama-terapian muutosvoima perustuu. Jokaisen osallistujan ainutlaatuinen kohtaaminen oli myös Unelmien teatterikurssilla ja omassa ohjaajuudessa yksi merkittävimpiä työkaluja. Teatterikurssilla osallistujissa esiin nousut liikuttuneisuus oman unelman esittämisen yhteydessä, todistaa mielestäni sitä, että aidon kohtaamisen hengessä tehty toiminta voi olla terapeutista luonteeltaan, vaikka sen tavoitteet olisivat muut kuin terapeutit.

Kehitysvammaisten henkilöiden kanssa draamaterapiaa tehneen Jamesin (1996) ajatuksista löytyy yhtäläisyyksiä opinnäytetyöni taustaideologiana olevaan yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun. James kirjoittaa, että sopeuduttaessa yksilökeskeisempään tapaan ajatella ja elää ja kerättäessä asiakasta koskevaa tietoa häneltä itseltään, nousevat luova ja terapeutinen työskentely avainasemaan. Draamaterapia voi auttaa tätä sopeutumista niin fyysisellä ja emotionaalisella kuin sosiaalisella ja psyykkiselläkin tasolla. (James 1996, 17.)

Opinnäytetyöni yksi tavoite oli selvittää, miten draamatyöskentely toimii tällaisen asiakkaasta itsestään nousevan tiedon näkyväksi tekijänä. Analysoimieni tulosten perusteella voisi sanoa, että draama ja yhteisöteatterin menetelmät ovat iloa, naurua ja innostumista herättävä tapa kerätä osallistujia koskevaa tietoa heiltä itseltään. Draaman maailmassa liikkuminen myös haastaa osallistajat heittäytymään, keskittymään, kuuntelemaan ja toimimaan yhteisöllisesti. Onnistumisen kokemukset kulkevat käsi kädessä läsnäolon ja keskittymisen kanssa ja voivat synnyttää uutta tietoisuutta omista toiveista, vahvuuksista ja kiinnostuksen kohteista. Näiden lisäksi draamatyöskentely parhaimmillaan lisää asiakkaista saatavaan tietoon sen tunnepitoisuuden ja avaa näin tietä syvempään ymmärtämykseen osallistujille tärkeistä arvoista.

Saamieni tulosten perusteella tällä harjoitevalikoimalla suunniteltu Unelmien teatterikurssi ei tuonut esiin niin suurta määrää osallistujien sisäistä tietoa, kuin olin alun perin ajatellut. Havainnointilomakkeen sisäisen tiedon taso sekä kenttäpäiväkirjan merkinnät jäivät paljon vajavaisemmiksi havainnoiltaan kuin toiminnan ja unelmien tasot. Toisaalta sisäisen tiedon tason havainnoista kävi selvästi ilmi kurssin unelmat-teema, sillä kurssilla oli kerrottu omista haaveista ja toiveista sekä itsestä yleensä. Oma tulkintani onkin, että sisäisen tiedon tason ollessa kyseessä suunnittelemani havainnointilomake oli liian useita kohtia sisältävä, eikä Unelmien teatterikurssi pystynyt resursseiltaan keskittymään niihin kaikkiin yhtä intensiivisesti kuin draama- ja unelmatyöskentelyyn. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että eikö kurssilla osallistujien sisäistä tietoa olisi tullut esille.

Esille tullut sisäinen tieto ei vain vastannut kaikkia havainnointilomakkeessa olevia kohtia, vaan keskittyi yleiseen itsestä kertomiseen sekä haaveista ja toiveista puhumiseen. Kuten jo aiemmin unelmatyöskentelystä kirjoittaessani totesin, jos unelmien teatterikurssi olisi ollut tuntimäärältään laajempi, olisi monipuolisemman osallistujien sisäisen tiedon kerääminen mahdollistunut. Toisaalta yhteinen devising-teatteriprosessi tällaisenaankin nosti osallistujissa unelmien esittämisen yhteydessä esiin sellaista tunteisiin

sidottua sisäistä tietoa, johon en ollut osannut varautua havainnointilomaketta suunnitellessani.

Tätä tunteisiin sidottua sisäistä tietoa voisi selittää tutkimusperustaista teatteria organisaatiokontekstissa tehneen Pässisen (2014) ajatusten avulla, joiden mukaan tutkimuksellinen teatteri ja luova prosessi toimivat hiljaisen ja sumean tiedon areenoina. Kuten johdannossa totesin, hiljainen tieto on käytännöllistä ja kokemuksellista, ja usein sellaista, jota voi olla vaikeaa sanallistaa, kun taas sumea tieto on piilevää ja tiedostamatonta. Draaman maailmassa toimittaessa tapahtuu esteettistä etäännyttämistä, joka mahdollistaa asioiden ja niiden merkityssuhteiden tiedostamista sekä hiljaisen tiedon näkyväksi tulemista. Draaman kautta voi löytää ahaa-oivalluksia myös sumean tiedon alueelta. (Pässinen 2014, 289–296.) Liikuttumisen liittyminen omien unelma-kohtausten esittämisen yhteyteen voi mielestäni osoittaa suoraa yhteyttä johonkin sellaiseen tietoon ihmisen sisimmässä, jota voi olla mahdoton sanallisesti selittää, mutta joka voi antaa uusia oivalluksia koskien omaa identiteettiä.

Myös James (1996, 21) painottaa, että draama voi toimia uusien visioiden ja oivalluksien antajana. Jamesin (1996, 27–29) kokemuksen mukaan mielikuvitus on niin vahva väline, että kun olosuhteet ja resurssit ovat oikeat, se tarjoaa juuri oikeat symbolit ja metaforat paranemiseen. Tämä ajatus pohjautuu Carl Jungin aktiivisen kuvittelun voimaan, jonka mukaan mielikuvat ovat sekä psyyken raakamateriaalia että sen valmiita tuotoksia, ja niiden avulla on mahdollista päästä yhteyteen sielun syvemmän tiedon kanssa. Jamesin mielestä kehitysvammaisille henkilöille, jotka ovat vasta tutustumassa itseensä omaan elämäänsä vaikuttajina, omia mielikuvia sisältävien kohtausten ja tarinoiden luominen on merkityksellistä. Omien mielikuvien kehollistamisen ja näkyväksi tekemisen kautta ihmisen tietoisuus itsestään voi kokea uudelleen syntymän. (James 1996, 27–29.)

Unelmien teatterikurssin tärkein löytö oli mielestäni se, kuinka merkittävää ja koskettavaa omien unelmien näkyväksi tekeminen ja esittäminen osallistujille olivat. Siinä huomasin yhteisen prosessin ja mielikuvien pohjalta rakennetun esityksen vaikuttavuuden. Monien osallistujien kohdalla oli ilmeistä, että omaa unelmaa esitettäessä jokin portti omaan syvempään sisäiseen tietoon aukesi ja tämä avautuminen tuli esille liikuttumisena. Jokaisen unelma-kohtausta ehdittiin työstää ja harjoitella useaan otteeseen ennen varsinaista esitystä, ja jokaisella harjoituskerralla oli kuin osallistujat olisivat eläneet omaa unelmaansa yhä uudelleen todeksi. Liikutus ja tunteet, jotka liittyivät oman unelman todeksi tulemiseen draaman maailmassa, heräsivät jokaisella harjoituskerralla joissakin osallistujissa aina uutena. Jos näyttelemisessä on kyse aidosta läsnäolosta näytelmän maailman nykyhetkessä, kuten olen oppinut, niin kehitysvammaisilla henkilöillä on siihen luontainen kyky. Toisaalta uskon, että Unelmien teatterikurssilla unelma-kohtausten omakohtaisuus oli juuri se tekijä, joka teki unelmien esittämisestä niin aitoon eläytymiseen kannustavaa ja koskettavaa. Liikuttuneisuutta nimittäin havaittiin vain silloin, kun kukin osallistuja esitti itseään oman unelmansa toteuttajana.

Häkämiehen (2005) mukaan inhimillistä elämää ei voi olla ilman tunteiden läsnäoloa. Draamatyöskentelyssä, jossa maailmaa, itseä ja toisia tarkastellaan kokonaisvaltaisesti ja moniaistisesti, tunteiden läsnäolo on kiistaton. Parhaimmillaan tunteet lisäävät ihmisen tietoisuutta itsestään ja suhteestaan maailmaan sekä tekevät elämästä merkityksellisen ja elämänmakuisen. Taide on suora tie tunteisiin ja niiden kautta yksilölliseen ja yhteisölliseen itseyttämyykseen ja arvomaailmaan. Draamatyöskentely, olivatpa sen tavoitteet mitkä tahansa, mahdollistaa osallistujille erilaisten tunteiden kokemisen. Tunnetyöskentelyn kautta osallistujan tietoisuus itsestään ja suhteestaan maailmaan kasvaa. Tämän päivän teknologisessa ja rationaalisessa maailmassa draaman tehtävä ihmisiä moniaistisesti koskettavana ja tunnetaitoja kehittävänä työskentelymuotona on merkittävä. (Häkämies 2005, 146–147.)

Tunteet ovat aina tosia, vaikka ne olisi synnytetty draamatyöskentelyn fiktiivisessä maailmassa. Ne ovat portteja ihmisen sisimpään. Draamatyöskentelyssä heränneet tunteet avaavat tietä oman arvomaailman tunnistamiseen. Se, mikä draaman tilanteista osallistujaa koskettaa, paljastaa hänelle niitä arvoja, joiden loukkaaminen satuttaa. Näin draamatyöskentely toimii omien tunteiden, arvojen ja minuuden peilinä. (Häkämies 2005, 156.)

Jos tunteet ovat portteja arvomaailman tunnistamiseen, kuten Häkämies asian esittää, niin Unelmien teatterikurssin osallistujien unelmiin liittämät tunteet voivat kertoa jotakin siitä, mikä heille on elämässä tärkeää ja arvokasta. Rajala (1997) on koonnut teokseen *Unelmat ja pelot kasvavat lähellä* kirjoituksia kehitysvammaisten henkilöiden unelmista ja peloista. Koelmateoksen alkusivuilla Rajala toteaa, että kehitysvammaiset unelmoivat samoista asioista kuin me kaikki: perheestä, läheisistä ihmisistä, lottovoitoista, muiden auttamisesta, omasta huoneesta, työstä, autoista, terveydestä ja ihastuksen kohteista. Kirjan mukaan kehitysvammaiset unelmoivat myös mahdottomuuksista, kuten vammasta paranemisesta tai näön takaisin saamisesta. (Rajala 1997,4.)

Myös Unelmien teatterikurssilla esiin nousseet unelmat olivat sellaisia, joita kenellä tahansa voisi olla. Kuten tulosten analysoinnin yhteydessä totesin, ne liittyivät ulkomaan matkoihin, arkea rikastuttaviin retkiin ja tapahtumiin, työn saamiseen sekä aineellisiin asioihin. Esitykseen valikoituneet viisi unelmaa kertoivat siitä, että osallistujille tärkeitä ja koskettavia tapahtumia olisivat vanhojen tuttujen tapaaminen entisessä opinahjossa, yhteinen matka ulkomaille lämpöiseen maahan oman perheen kanssa, esiintyminen laulajana suuren yleisön edessä keikalla, työskenteleminen siivoojana sekä arkinen retki kylpylään ja siellä ystävien tapaaminen. Joidenkin teatterikurssille osallistuneiden unelmat olivat helpommin toteutettavissa kuin toisten. Ainakin yhden osallistujan kohdalla unelman eläminen lavalla antoi pontta myös sen toteuttamiseen käytännössä. Suunnitelma unelman toteuttamisen ajankohdasta ja käytännöistä sai alkusysäyksen.

Oman unelman esittämiseen liittyvää tunteiden liikahtamista voisi selittää myös draaman maailmassa tapahtuvalla alitajunnan aktivoitumisella. Couroucli-Robertson (1996, 195–196) kirjoittaa, että draamatyöskentely

herättää alitajunnan, joka saa osallistujat toimimaan spontaanimmmin. Asiosta puhuttaessa on helpompi arvioida ja harkita sanomisiaan, mutta käsiteltäessä asiaa draamassa toiminnan kautta omat ajatukset ja niihin sitoutuvat tunteet tulevat esiin suuremmin ja selkeämmin. Osallistujat eivät ehkä tiedosta kohtauksen merkitystä vahvasti sitä tehtäessä, mutta päinvastoin kuin yksi looginen ajatus, kohtauksen visuaalinen muisto säilyy osallistujien sydämissä pitkään ja voi olla vaikuttamassa heidän käyttökseen ja valintoihinsa tulevaisuudessa. Näin tapahtuu draamaterapeuttisessa työskentelyssä tavoiteltu muutos.

Unelmien teatterikurssin aikana osallistujissa tapahtunut eläytyminen ja heittäytyminen olivat mielestäni osoitus taiteen toimimisesta tunteiden sanattomana kielenä. Omien unelmien luominen esitettäviksi kohtauksiksi ja omien toiveiden esittäminen hyvälle haltijalle draaman maailmassa, liittivät osallistujille tärkeisiin asioihin niiden tunnearvon, joka tuli esiin liikuttuksena. Ilman draaman maailmaa samoista unelmista puhuminen oli neutraalimpaa. Joillakin osallistujilla oman unelman esittämisen koskettavuus säilyi puheissa ja kokemuksissa pitkään teatterikurssin jälkeenkin. Tämä mielestäni kertoo siitä, että draaman prosessi on muuttanut jotain henkilön sisäisessä maailmassa. Jättänyt tunnepitoisen muistijäljen, joka kertoo henkilön arvomaailmasta, siitä mikä hänelle on tärkeää elämässä.

Oma tulkintani Unelmien teatterikurssin kokonaisuudesta ja siitä, miten devising-teatteriprosessi voi tuoda näkyväksi kehitysvammaisten henkilöiden unelmia ja sisäistä tietoa, on että kokonaisuus on aina enemmän kuin osiensa summa. Kokonaisuus koostui suunnitellusta harjoitusten ja tapahtumien kokonaisuudesta, jolle osallistujat ja itse toiminta antoivat hengen. Vaikka olen omakohtaisesti usein kokenut draaman maailmassa liikkumiseen liittyvän magiikan ja muutosvoiman, en Unelmien teatterikurssin kokonaisuuden suunnittelijana aivan osannut aavistaa, kuinka koskettavia hetkiä se tulisi pitämään sisällään. Vasta kaiken koettuani ja osallistujissa tapahtunutta eläytymistä seurattuani, aloin tajuta, kuinka vahvaa ja voimaannuttavaa oman unelman draamalliseen muotoon rakentaminen voi olla.

Yhteinen devising-teatteriprosessi unelmat-teeman ympärillä ei ollut ainoastaan iloa, yhteisöllisyyttä ja innostunutta tekemisen meininkiä tuottava tapa tuoda esille osallistujien sisäistä tietoa ja unelmia. Se oli metodi, jonka avulla osallistujat hetkellisesti pääsivät kosketuksiin niiden asioiden kanssa, jotka he kokivat itselleen tärkeiksi, ja tapahtuma, joka ainakin useimpien osallistujien kohdalla jätti heihin pysyvän tunnepitoisen muistijäljen. Palautetilaisuudessa tekemässäni osallistujien haastattelussa nämä seikat saivat vahvistusta. Oman unelman esittäminen ja kaikki siihen liittyvät tapahtumat ja tunteet olivat useimmille osallistujille se kaikista mieleenpainuvien ja paras osa unelmien teatterikurssia.

Unelmien teatterikurssi osoitti myös sen, että draaman keinoin kerätty tieto Virvelin päivätoiminnan asiakkaista voi parhaimmillaan olla syvällisempää kuin pelkän yksilöllisen elämänsuunnittelun avulla saatava tieto. Opinnäytetyössä saamieni tulosten perusteella voisi todeta, että draamatyöskentelyn käyttö osana yksilöllisen elämänsuunnittelun metodeja on hyödyllistä ja rikastuttavaa.

Virvelin päivätoiminnassa ohjaamani Unelmien teatterikurssi oli ainutlaatuinen. Aiempi teatterin tekeminen Virvelissä on ollut perinteisempää katsojien teatteria, jossa harjoitellaan valmis näytelmä esitettäväksi. Mielestäni opinnäytetyöni osoittaa, että soveltavan draaman ja yhteisöteatterin käytölle on tilausta ja tarvetta myös Virvelin päivätoiminnassa. Näin saataisiin yhä paremmin asiakkaiden autenttinen ääni kuuluville ja voitaisiin lisätä asiakkaiden toimijuutta oman elämänsä valintojen tekijöinä. Tämä tukisi yksilöllisen elämänsuunnittelun periaatteita.

Ohjaustoiminnan artonomin ammattiin valmistuvana ohjaajana opinnäytetyöni oli luovuuden käytön ja näytön paikka. Otin ensimmäistä kertaa opintojeni aikana yksin vastuun laajemman ohjauskokonaisuuden suunnittelusta ja toteuttamisesta. Prosessin aikana minulla oli mahdollisuus soveltaa monia koulussa oppimiani asioita ja osoittaa ammattitaitoa, jota olen opinnoissa kerännyt.

Ilman tietämystä yhteisöteatterin menetelmistä ja terapeuttisesti suuntautuneesta ohjaustoiminnasta, Unelmien teatterikurssin suunnitteleminen ja ohjaaminen olisivat olleet haasteellisempia. Opinnoissa saatu kokemus ja tieto kulttuuri- ja taidetoiminnan vaikuttavuudesta, edesauttoivat suunnittelua. Niiden myötä tiesin miksi asiakaslähtöinen toiminta ja asiakkaiden osallistaminen prosessin kaikissa vaiheissa on niin tärkeää.

7.2 Luotettavuuden arviointia

Tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta. Jos kaksi tutkijaa tekisi saman tutkimuksen ja päätyisi yhtenevään lopputulokseen, voidaan sanoa, että tutkimus on luotettava. Tutkimuksen validius taas tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Laadullisen tutkimuksen kohdalla luotettavuuden ja validiuden käsitteet eivät ole niin yksiselitteisiä ja usein tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä arvioidaan muilla tavoin. Tutkimuksen luotettavuutta ja validiutta parantaa usean aineistonkeruumenetelmän yhtäaikaista käyttöä. (Hirsjärvi ym. 2010, 232–233.)

Kivisen (2001) mukaan laadullisessa tutkimuksessa, jossa tutkija itse on eräänlainen aineistonkeruun väline, on luonnollista, että hänen näkemyksensä ja tulkintansa tutkittavasta ilmiöstä muuntuvat ja kehittyvät tutkimuksen edetessä. Näin aineistonkeruuseen syntyy paljon vaihtelua, joka Kivisen mukaan on luonnollinen osa laadullisen tutkimuksen prosessiluonnetta, mutta voi uhata tutkimuksen luotettavuutta. Kivisen (mt.) mielestä luotettavuutta ja uskottavuutta lisää tutkimuksen metodisen ja tulkinnallisen kehitysprosessin esiin tuominen. Prosessin kuvaus tekee tutkimuksessa tapahtuneen suuntautumisen sekä tutkimuksen teoreettiset ja aineiston analysointia koskevat valinnat lukijalle näkyviksi ja ymmärrettäviksi. Jos tutkimuksen kuluessa jotkin tietyt näkökulmat ja käsitteet nousevat keskeisiksi, on luotettavuuden kannalta järkevää pureutua niihin tapahtumiin ja ilmiöihin, jotka nämä käsitteet nostivat esille. (Kivinen 2001, 79–81.)

Kivinen (2001, 81–82) nimeää tutkimusraportin laadullisen tutkimuksen kulmakiveksi etenkin luotettavuuden kannalta. Hyvä raportti voi pelastaa keuhommankin tutkimuksen ja huono raportti pilata loistavan. Keskeistä hyvässä tutkimusraportissa on tuoreen ja persoonallisen näkökulman löytyminen. Raportoidessaan tutkija on myös tulkintojen tekijä. Luotettavuutta lisää, kun tutkija hahmottaa mahdollisimman johdonmukaisen kuvan omista tulkinnoistaan ja perustelee, miten tulkintoihin on päätytty. Vaikka tehtyjen tulkintojen todenperäisyyttä voi olla mahdoton osoittaa, auttaa johdonmukaisuus ja perustelut lukijaa arvioimaan onko tutkijalle ilmiöstä muodostunut tulkinta uskottava. Laadullisen tutkimuksen validius syntyy, kun tutkimuksen henkilöt, paikat ja tapahtumat on kuvattu mahdollisimman tarkasti ja kun selitys eli tulkinta on yhteensopivaa tutkimusprosessin kuvauksen kanssa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 232.)

Opinnäytetyöni raportissa olen pyrkinyt avaamaan Unelmien teatterikurssin lähtökohtia ja toteutumista sekä aineistonkeruumenetelmiä ja niiden pohjalta saatuja tuloksia mahdollisimman totuudenmukaisesti ja selkeästi. Tuloksia tulkitessani olen pyrkinyt perustelevaan tutkimukseni keskeisimmät löydöt ankkuroimalla ne teoriakirjallisuuteen. Samalla olen keskittynyt tulosten tulkinnassa siihen ydinsanomaa ja niihin tapahtumiin teatterikurssilla, jotka nostivat tutkimukseni ydinsanomien esille. Tuloksia analysoidesani ja tulkintaa tehdessäni olen myös koettanut reflektoida valitsemieni aineistonkeruumenetelmien ja suunnittelemani havainnointilomakkeen toimivuutta suhteessa tutkimusongelmiini. Olen myös avoimesti huomionnut tutkimukseni haastekohdat, etenkin sisäisen tiedon tason havainnointilomakkeessa, joissa tulosten tulkinta ei ole ollut täysin yksiselitteistä. Mielestäni sain tutkimukseni tuloksena selviä vastauksia esittämiini tutkimusongelmiin, mikä on yksi luotettavan tutkimuksen kriteereistä. Kaikki nämä seikat yhdessä useamman kuin yhden aineistonkeruumenetelmän käytön kanssa lisäävät tutkimukseni luotettavuutta.

7.3 Unelmien teatterikurssin kehittäminen ja sovellettavuus

Unelmien teatterikurssin kehittämisellä ja soveltamisella muille asiakasryhmille kuin kehitysvammaisille on mielestäni monipuoliset mahdollisuudet. Joitakin kehittämissuhteita mainitsin jo aiemmin unelmatyöskentelystä kirjoittaessani. Jos kurssin kesto olisi tuntimäärältään laajempi, voisi unelmien teatterikurssilla keskittyä vielä syvällisemmin itsetuntemusta lisääviin ja itseä koskevaa tietoa esiin tuoviin harjoituksiin, jotka loisivat pohjaa omien unelmien tiedostamiselle.

Jos taas tuntimäärä pysyisi samana, kehittäisin kurssia jatkossa ainakin tarinankerronnan osalta, joka ainakin tämän asiakasryhmän kanssa osoittautui haasteellisemmaksi kuin olin osannut arvioida. Yksi antoisa kehittämissuhteisuus olisi samantapaisen ohjauksen käyttäminen erilaisilla teemoilla. Devising-teatterin keinoin voisi esimerkiksi tehdä näkyväksi kehitysvammaisten henkilöiden tai muiden asiakasryhmien pelkoja, ilon aiheita, ikimuistoisia hetkiä, käsityksiä rakkaudesta ja läheisyydestä tai heidän maailmankatsomustaan. Tätä tietyn kokonaisuuden kannattelemalla kulkevaa prosessia voisi kutsua näkyväksi tekemisen teatteriksi.

Mitä tulee Unelmien teatterikurssin sovellettavuuteen muille asiakasryhmille kuin kehitysvammaisille, ovat mahdollisuudet moninaiset, sillä meillä kaikilla, pienistä lapsista, nuoriin, mielenterveyskuntoutujiin ja päihderiippuvaisiin sekä vanhuksiin, on haaveita, toiveita ja unelmia. Pienille lapsille ja vanhuksille Unelmien teatterikurssi toimisi hienosti vaikka tässä yhteydessä vetämälläni harjoitekokonaisuudella. Nuorten, työikäisten tai teatteria ennen harrastaneiden ollessa kyseessä voisi harjoitteiksi valita hieman haastavampia ja vielä syvällisempään työskentelyyn luotaavia harjoituksia. Jos taas liikuttaisiin pois unelmien alueelta, voisi mielenterveyskuntoutujille tai päihderiippuvaisille ohjata esimerkiksi omia voimavaroja näkyväksi tekevää teatteria.

Tärkein tavoite Unelmien teatterikurssin soveltamisessa on sille osallistuvien henkilöiden autenttisen äänen kuuluville saattaminen. Jokaisella ihmisellä on tarve tulla nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään, juuri sellaisena kuin on unelmineen ja pelkoineen. Opinnäytetyöni on osoitus siitä, että yhteisöteatteri voi edesauttaa tämän tarpeen täyttymistä. Teemahaastattelussa keräämissäni kommentteissa kiteytyy, kuinka merkittävä kokemus nähdyksi tuleminen Unelmien teatterikurssin osallistujille oli.

“Oma esitys oli parasta.”

“Oma unelma oli parasta, oma kohtaaminen, se kun siivosin.”

LÄHTEET

- Aho, S. & Teerijoki, P. 2007. Draamaharjoitusten keittokirja. Jyväskylä: Keski-Suomen draamaopettajat Ry.
- Ahonen, H. 1994. Löytöretki itseen. Musiikki, kuva ja liike itseilmaisun välineenä ja itsetuntemuksen lisääjänä. Tampere: Kirjayhtymä Oy.
- Couroucli-Robertson, K. 1996. Cues to dramatherapist from the group. Teoksessa Mitchell, S. (toim.). *Dramatherapy – Clinical studies*. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.
- Esko, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Grönfors, M. 2001. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hallikas, E., Helin, M., Karesvuori, T., Lauren, M., Mehtonen, K., Niskanen, S., Raappana, S., Ratas, M. & Vilppola, M. 2006. YKS-Käsikirja. Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely. Koulutuskeskus Tavastia.
- Heikkinen, H. 2004. Vakava leikillisuus. Draamakasvatusta opettajille. Vantaa: Kansanvalistusseura.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hohental-Antin, L. 2009. Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Juva: PS-Kustannus.
- Huistinoja, V. 2015. Syventävä työharjoittelu Virvelin päivätoiminnassa. Raportti. Word-tiedosto.
- Hyyppä, M. 2013. Kulttuuri pidentää ikää. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Häkämies, A. 2005. Tunteet - Portti arvomaailmaamme draamatyöskentelyssä. Teoksessa Ventola, M-R. & Renlund, M. *Draamaa ja teatteria yhteisössä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hämeenlinnan kaupunki. Virvelinranta. 2014. <http://www.hameenlinna.fi/Palvelut/Vammaispalvelut/Vammaisten-paivatoiminta/Virvelin-paivatoiminnan-uudet-sivut/> Viitattu 26.1.2015.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- James, J. 1996. *Dramatherapy with people with learning disabilities*. Teoksessa Mitchell, S. (toim.). *Dramatherapy – Clinical studies*. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

Karlsson, L. 2014. Sadutus – Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Juva: PS-Kustannus.

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H.(toim.) 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro OY.

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2015.
<http://www.kvtil.fi/fi/kehitysvamma-> Viitattu 8.3.2015.

Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus.

Koskenniemi, P. 2007. Osallistava teatteri, Devising ja muita merkillisyyksiä. Opintokeskus Kansalaisfoorumi.

Lauren, M., Rajamäki, M.& Åby, H. 2014. YKS-opas. Porvoo: Painoyhtymä Oy.

Liikanen, H.-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014.
www.minni.edu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Taiteesta_ja_Kulttuurista_hyvinvointia.html. Viitattu 5.3.2015.

Pulli, T. 2010. Totta ja unta. Draama puhe- ja kehitysvammaisten ihmisten yhteisöllisenä kuntoutuksena ja kokemuksena. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/23063/9789513938406.pdf?sequence=1>. Viitattu 30.3.2015.

Pässillä, A. 2014. Tutkimusperustainen teatteri ja tiedon muotoutuminen organisaatiokontekstissa. Teoksessa Korhonen, P. & Airaksinen, R. Hyvä hankaus 2.0. Tallinna: Draamatyö.

Rajala, P. 1997. Unelmat ja pelot kasvavat lähekkäin. Kirjoituksia kehitysvammaisten unelmista ja peloista. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Rusanen, S. Osallistavan teatteri lajeista. 2005. Teoksessa Korhonen, P. & Airaksinen, R. (toim.). Hyvä hankaus – teatterilähtöiset menetelmät oppimisen ja osallisuuden mahdollisuuksina. Vaajakoski: Draamatyö.

Teerijoki, P. & Lintunen, J. 2001. Kohtaamisia eri tiloissa – Osallistavan teatterin näyttämöt. Teoksessa Korhonen, P. & Ostern, A-L. (toim.) Katarisis. Draama, teatteri ja kasvatus. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.

Toikko, T. 2002. Marginaalit ja sosiokulttuurisen työn mahdollisuudet. Teoksessa Juhila, K & Forsberg, H. & Roivainen, J. (toim.). Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Toukonen, M.-L. 2008. Unelmatyöskentely – Ote omanlaiseen elämään. Juva: PS-Kustannus.

Tuominen, S. 2014. Hyvä elämä. Lyhyt oppimäärä. Porvoo: Kustannusosakeyhtiö Paasilinna.

Ventola, M.-R. & Renlund, M. 2005. Draamaa ja teatteria yhteisöissä. Helsinki: Yliopistopaino.

Virvelin päivätoiminta. 2015. Perehdytyskansio. Viitattu 26.1.2015

Åby, H., Rajamäki, M. & Laaksonen, R. 2014. Virvelinranta YKS 2011-2014 Loppuraportti. Porvoo: Painoyhtymä Oy.

KURSSIKIRJE

TERVETULOA UNELMIEN TEATTERIKURSSILLE!

Kurssi järjestetään Virvelinrannan liikuntasalissa 2. - 6.2.2015. Viikon aikana kokoonnumme kuusi kertaa puoleksitoista tunniksi kerrallaan. Kurssin tarkoituksena on tutustuttaa osallistujat teatterin tekemiseen ja rakentaa yhdessä jokin pienimuotoinen esitys ”Lava on vapaa”- tilaisuuteen tiistaina 10.2.2015.

TEATTERIKURSSILLA LUVASSA

- Tutustumista teatterin tekemiseen
- Tutustumista näyttelemiseen
- Roolileikkejä
- Improvisointia
- Tarinankerrontaa
- Unelmointia
- Esityksen suunnittelua ja harjoittelua
- Mukavaa yhdessä tekemistä

KURSSILLA TARVITSET

- Avointa mieltä
- Mukavat olovaatteet, joissa on helppo liikkua
- **Ensimmäiselle kokoontumiskerralle maanantaina 2.2.2015 tuo mukanasikin jokin sinulle tärkeä tavara tai esine**

Teatterikurssin ohjaajana toimii ohjaustoiminnan opiskelija Venla Huistinoja. Apuohjaajana on Sari Laamanen. Teatterikurssi on osa Venlan opinnäytetyötä ja sisältää tutkimuksellisen osuuden. Tutkimus tulee käsittelemään unelmien esille tuomista teatterin keinoin. Osa teatterikurssin toiminnoista tullaan videoimaan tutkimustarkoituksiin. Tämän kirjeen liitteenä on suostumuskaavake opinnäytetyöhön osallistumisesta. **Allekirjoita suostumuskaavake ja palauta se Virvelinrantaan Sari Laamaselle 26.1.2015 mennessä. KIITOS!**

HAVAINNOINTILOMAKE

HAVAINNOINTILOMAKE

Päiväys:

Havainnoija:

Osallistujamäärä:

TOIMINTATASO	MERKINTÄ	MUUTA/ Miten ilmeni
Naurua/Iloa		
Innostuneisuutta		
Kuuntelemista		
Kannustusta		
Yhteishenkeä		
Keskittymiskykyä		
Heittäytymistä		
Passiivisuutta		
Tyytymättömyyttä		
Tylsistyneisyyttä		
Erimielisyyttä		
Ideoiden antamista		
Onnistumista		
Osaamista		
Esiintymisvarmuuden lisääntymistä		
Esiintymisestä nauttimista		
Esilläolo pelottaa/jännittää		
Haluttomuutta osallistua		
Liikuttuneisuutta		
Ei ymmärrä		
SISÄISEN TIEDON TASO		
Itsestä kertomista		
Omasta elämästä kertomista		
Puhetta tai ilmaisua haaveista ja toiveista		
Puhetta tai ilmaisua asioista, joista pitää		
Puhetta tai ilmaisua omista taidoista		
Puhetta tai ilmaisua omassa elämässä tärkeistä asioista		

UNELMATASO Millaisia unelmia havaitset työskentelyn nostavan esiin?

VAPAA SANA (Voi jatkaa kääntöpuolelle)